

UDK 929 Rački, F.
Pregledni članak
Primljen 1. 6. 2012.
Prihvaćen 9. 10. 2012.

ALOJZ JEMBRIH

Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu
Borongajska 83 d, HR-10 000 Zagreb
ajembrih@hrstud.hr

MARKO VUKIČEVIĆ

Kvaternikov trg 3, HR-10 000 Zagreb
marko.vukicevic92@gmail.com

PISMA FRANJE RAČKOGA VATROSLAVU JAGIĆU (1862–1873)

Članak donosi prijepis deset pisama iz korespondencije Franje Račkoga upućenih Vatroslavu Jagiću između prosinca 1862. i veljače 1873. godine. U prvom dijelu rada opisuju se politički i kulturni događaji te se prati i znanstveni rad Franje Račkoga i Vatroslava Jagića u tom razdoblju, potkrijepljen citatima iz spomenutih pisama. U drugom dijelu rada donosi se prijepis deset obrađenih pisama.

Ključne riječi: Franjo Rački, Vatroslav Jagić, JAZU (HAZU), korespondencija, slavistika

U ovom radu predočeno je deset pisama iz korespondencije Franje Račkoga (1828–1894) koja je uputio Vatroslavu Jagiću (1838–1923), nastalih između prosinca 1862. i veljače 1873. godine.³⁰ Ta su pisma pohranjena u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici (NSK) u Zagrebu pod signaturom R 4160b, a prema uvodnoj bilješci, sastavljenoj 14. listopada 1952. godine,

³⁰ Pisma su sljedeća: 1. a: u Fužini 9. prosinca 1862; 1. b: u Zagrebu 20. kolovoza 1868; 2: u Đakovu 13. rujna 1869; 3: bez navedenoga mjesta, 5. rujna 1870; 4: u Zagrebu 28. studenoga 1871; 5: u Zagrebu 13. prosinca 1871; 6: u Zagrebu 26. veljače 1872; 7: u Zagrebu 17. travnja 1872; 8: u Zagrebu 28. lipnja 1872; 9: u Zagrebu 1. veljače 1873. Brojčane oznake pisama u ovom radu identične su onima u NSK.

vidljivo je da postoji 109 pisama, označenih brojevima od 1a do 109, dok pisma pod brojevima 14–21 nedostaju.¹ Pisma je Franjo Rački pisao u Fužinama, Đakovu, Zagrebu i Rogatcu.

U 19. stoljeću i početkom 20. stoljeća najznačajniji su oblik komunikacije osobna pisma, u kojima autori komentiraju događaje i svoja razmišljanja u slobodnijem obliku, tako da se često upotrebljavaju i kao književna forma. Franjo Rački,² povjesničar i kanonik Prvostolnoga kaptola zagrebačkoga, “otac moderne kritičke historiografije” (Antoljak 2006: 456–514, odnosno 513), prvi predsjednik Akademije, sudionik je, uz Josipa Jurja Strossmayera, Ivana Kukuljevića i Izidora Kršnjavoga, u nastanku moderne Hrvatske, u afirmiranju hrvatskoga jezika, koncepta hrvatske političke nacije i njezina glavnoga grada. Korespondencija Franje Račkoga s tim ličnostima većim je dijelom već objavljena: pisma Kukuljeviću (1856–1860) (Smičiklas 1895), pisma Račkoga u Prag (Pederin 2008, Šabić 2010), pisma Ivanu Kostrenčiću (1861–1875) (Zvonar 2007), te pisma Ivanu Mažuraniću (1863–1874) (Markus 1995) i biskupu Josipu Jurju Strossmayeru (1815–1905) (Šišić 1928–1931).³ Pisma Vatroslavu Jagiću, hrvatskomu jezikoslovcu i najznačajnijemu slavistu druge polovice 19. stoljeća nisu objavljena, a kako je već spomenuto, izbor tih pisama tema je ovoga članka.

Iz tih se pisama saznaju neki manje poznati detalji o pojedinim događajima iz političke i kulturne povijesti Hrvatske, koji su tema historiografije, ali i podatci osobne prirode, koji nisu istaknuti u historiografiji. Primjerice, s jedne strane saznajemo o predizbornim kampanjama i onodobnoj političkoj atmosferi, o nekim detaljima oko uređenja katedrale u Đakovu, uređenju prve zgrade JAZU u Zagrebu, na Gornjem gradu, o formiranju Strossmayerove galerije slika, dok s druge strane dobivamo i uvid u osobni život i Račkoga i Jagića – saznajemo o smrti Jagićeva oca i kćeri, te kako Rački vidi sve te događaje i nastoji nagovoriti Jagića da se vrati iz inozemstva u Hrvatsku.⁴ Ta pisma ogledalo su vremena u prostoru, te odražavaju utjecaj političkih ideja na stvaralaštvo pojedinca.⁵

¹ U uvodnoj bilješci piše: “... (br. 14–21 nedostaje) ... “. Prema popisu, prvo pismo Franje Račkoga Vatroslavu Jagiću datirano je 9. prosinca 1862, a posljednje (102. pismo) 20. prosinca 1893. godine. Ukupno su, dakle, dostupna 102 pisma. U ovom je radu obrađeno prvih deset pisama, s namjerom da se u budućnosti obradi i objavi cjelokupna korespondencija.

² Opširnije o Franji Račkom vidi: Smičiklas 1895; Gross 1979; Markus 2003.

³ O Strossmayeru vidi: Cepelić 1900–1904; Smičiklas 1888.

⁴ Pismo 3, bez navedenoga mjesta, 5. rujna 1870. i pismo 9, u Zagrebu 1. veljače 1873. godine.

⁵ Pismo 1 a, u Fužini 9. prosinca 1862.

Pisma Franje Račkoga Vatroslavu Jagiću također su bogat izvor podataka o radu ondašnje JAZU, njezinih članova, te o nabavi knjiga i časopisa iz inozemstva između 1862. i 1873. godine. Korespondencija Rački – Jagić u NSK u Zagrebu sadrži, kako je spomenuto, 102 pisama (sedam ih nedostaje, bilo bi ih 109) pa je na temelju ovdje izabranih prvih deset pisama nemoguće dati komentar cjelovite korespondencije. Osim toga, ta bi pisma valjalo sadržajno usporediti i s ostalim pismima koja Rački u to doba piše i drugim osobama.

Sudionici korespondencije

Sačuvana korespondencija odnosi se na razdoblje od prosinca 1862. do veljače 1873. godine, dajući nam uvid u kulturološki aspekt hrvatske povijesti i stvaranje političkih ideja, znanosti i institucija te razmišljanja o tim događanjima onodobne znanstvene elite.

Razdoblje u kojem su sudionici korespondencije živjeli obilježile su mnoge promjene – restrukturiranje Habsburškoga carstva u Austro-Ugarsku Monarhiju, položaj Hrvatske i pokušaji stvaranja veće samostalnosti, kao i osnivanje političkih stranaka. Ti politički događaji odražavaju se i u radu pojedinaca, o čem svjedoče i pisma koja objavljujemo. No, pogledati valja, ukratko, kurikul obojice.

Franjo Rački, kanonik, povjesničar – rodio se 25. studenoga 1828. godine u Fužinama. Osnovnu školu završio je u Fužinama, gimnaziju je polazio na Rijeci i u Varaždinu, a bogosloviju u Senju. Godine 1852. zaređen je za svećenika te je započeo raditi kao profesor fizike u Senju. Tri godine poslije doktorirao je teologiju u Beču (na Augustineumu). Nakon doktorata bio je profesor kanonskoga prava i crkvene povijesti u senjskom sjemeništu. 1862. godine počeo se aktivno baviti politikom, osnovao je uz Strossmayera Narodnu stranku, a dvije godine poslije postaje saborski zastupnik. Godine 1867. postao je prvi predsjednik JAZU (proveo je 20 godina na toj službi), a 1877. godine i zagrebački kanonik.⁶

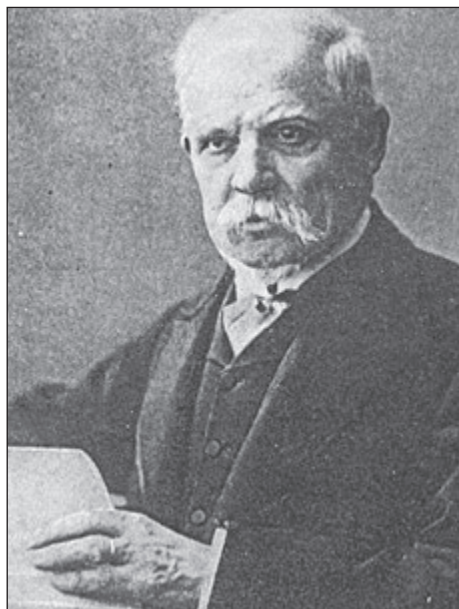
Godine 1864. Rački je uz pomoć Jagića počeo izdavati časopis *Književnik*,⁷ a zaslužan je i za pokretanje *Obzora* (1871) i *Vienca*, te Akademijinih edicija *Rad* i *Starine*.

⁶ Prema: *Znameniti i zaslužni Hrvati...* 1990. O Račkom vidi još: Cepelić 1900–1904; Smičiklas 1906.

⁷ Izišla su samo tri godišta: 1864, 1865, 1866. Na naslovnici su kao urednici istaknuti: Dr. Franjo Rački, Vatroslav Jagić, Josip Torbar.

Franjo Rački (1828–1894)

Vatroslav Jagić (1838–1923)

Kako je već spomenuto, Franjo Rački, “otac moderne kritičke historio-
grafije”, objavio je mnogo radova među kojima se ističu: *Documenta histo-
riae Croatiae periodum antiquam illustrantia*, *Rijeka prema Hrvatskoj*,
Nutarnje stanje Hrvatske prije XII. stoljeća,⁸ *Bogomili i patareni*,⁹ *Povje-
snik Ivan Lučić*,¹⁰ *Povelje bosanskog kralja Tvrtka od god. 1366*¹¹ i dr.

Vatroslav Jagić, hrvatski jezikoslovac, najznačajniji slavist druge polo-
vice 19. stoljeća – rodio se u Varaždinu 6. srpnja 1838. Osnovnu školu poha-
đao je u Varaždinu kod franjevac, gdje je završio i tri razreda gimnazije.
Gimnaziju je nastavio polaziti u Zagrebu u nadbiskupskom orfanotrofiju (u
Vlaškoj ulici).

⁸ *Rad JAZU*, knj. 70 (1884), 153–190; knj. 79(1886), 135–184; knj. 91(1888), 125–180; knj. 99(1890), 73–128 i knj. 115(1893), 37–67.

⁹ *Rad JAZU*, knj. 7(1869), 84–179

¹⁰ *Rad JAZU*, knj. 49(1879), 65–102

¹¹ *Starine JAZU*, knj. 21(1889), 81–82; Vidi: (Ante Gulin 1979: 275–273.).

Nakon mature upisao je fakultet u Beču, gdje je slušao Miklošičeva¹² slavistička predavanja i klasičnu filologiju. Godine 1860. postao je profesor na zagrebačkoj gimnaziji, gdje je ostao idućih deset godina.

Od 1866. godine član je JAZU, a zbog svojih političkih stavova dobio je otkaz u zagrebačkoj gimnaziji pa je postao tajnikom Akademije.¹³

Zauzimanjem Bogišića¹⁴ i Sreznevskoga¹⁵ 1872. godine u Odesi je imenovan za redovitoga profesora (indogermanistika). Sanskrit, koji je na europskim sveučilištima u 19. stoljeću bio važna tema, osobito za komparativnu lingvistik, Vatroslav Jagić studirao je u Berlinu. (Kao zanimljivost treba istaknuti da je gradišćanski Hrvat Filip Vezdin [1748–1806], pripadnik karmelićanskoga reda, boravio u Indiji kao misionar 12 godina. Bio je jedan od prvih europskih indologa koji je u Rimu 1790. godine na latinskom jeziku objavio knjigu o sanskrtu: *Sindharubamm seu grammatica samscrdamica, cui accedit dissertatio historico-critica in linguam sanscrdamicam, vulgo samscret dictam (...) et explicantur autore Paulino a S. Bartholomaeo.*¹⁶)

Vatroslav Jagić nastavio je rad u Leipzigu, Berlinu i Petrogradu. Godine 1874, nakon poziva, otišao je u Berlin gdje je bila osnovana katedra za slavistiku. Iduće godine (1875) Jagić je osnovao časopis *Archiv für slavische*

¹² Franc Miklošič (1813–1891), slovenski filolog i slavist. Vidi: Harrassowitz, Otto. 1958. *Kleine slavische biographie*. Wiesbaden. 436. O korespondenciji Franca Miklošiča s južnim Slavenima vidi: Sturm – Schnabl, Katja. 1991. *Der Briefwechsel Franz Miklosich's mit dem Südslaven – Korespondenca Frana Miklošiča z južnimi Sloveni*. Maribor: Založba obzorja Maribor.

¹³ Prema: *Znameniti i zaslužni Hrvati...*: 117. Vidi još: Damjanović 2006.; Jagićev zbornik, ur. Ivo Frangeš, ZZOK Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 1986. Zagreb; Zbornik o Vatroslavu Jagiću, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, knj. I. 2007., Zagreb. Vidi još: Petar Skok, Jagić u Hrvatskoj. U: *Rad JAZU*, knj. 278 (1949); 5–76, Zagreb.

¹⁴ Baltazar Bogišić (1834–1908), pravnik, književnik i povjesničar prava. Srednju školu i studij završio je u inozemstvu. Proučavao je pravne običaje južnih Slavena. Član JAZU od 1867. godine. Prema: *Hrvatska književna enciklopedija*, sv. 1, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2010, 181. Nekrolog o Bogišiću napisao je Ivan Strohal. U: *Ljetopis JAZU*, JAZU, sv. 23 (1908/1909), 80–140.

¹⁵ Izmail Ivanovič Sreznevskij (1812–1880), ruski povjesničar, bavio se istraživanjem ruskoga jezika i paleografije, sveučilišni profesor u Harkovu i Petrogradu. Vidi: Harrassowitz 1958: 664.

¹⁶ O Filipu Vezdinu pisao je Vatroslav Jagić u časopisu *Književnik*, II., Zagreb 1865., 507–509. Valja se prisjetiti i Antuna Mihanovića Petropoljskoga (1796–1861) koji je za svoga boravka u Beču objavio članak “Zusammenstellung von 200 Laut und Sinnverwandten Wörtern des Sanskrites und Slawischen” u časopisu: *Archiv für Geschichte, Statistik, Literatur und Kunst*, XIV. Jahrgang, Wien, 1925. Presliku s uvodnim tekstom vidi: Alojz Jembrih, O Mihanovićevoj jezikoslovnoj i diplomatskoj djelatnosti. U: *Antun Mihanović i njegovo djelo*; zbornik radova, Kajkavsko spravišće, Zagreb, 1996., 121–148, odnosno 130–135.

Philologie,¹⁷ čijim je urednikom bio do 1914. Godine 1880. Jagić je otišao u Petrograd kao nasljednik Sreznjevskoga, a 1886. odlazi u Beč kao nasljednik Franca Miklošiča, gdje je bio sveučilišni profesor do umirovljenja 1908. godine. Umro je u Beču 1923. godine, a pokopan je u rodnom Varaždinu.

Kako je već navedeno, Vatroslav Jagić je 1875. godine pokrenuo u Berlinu *Archiv für slavische Philologie*. Objavio je više od šesto radova od kojih se najviše ističu: *Gramatika jezika hrvatskoga* (1864), *Historija književnosti naroda hrvatskoga ili srbskoga – knjiga I. staro doba*,¹⁸ *Život i rad Jurja Križanića* (1917), *Naš pravopis*,¹⁹ *Iz prošlosti hrvatskog jezika*,²⁰ *Das Leben der Wurzel dê- in den slavischen Sprachen*,²¹ *Beiträge zur slavischen Syntax*,²² *“Entstehungsgeschichte der kirchenslavischen Sprache”*²³.

Politika i kultura u doba nastanka pisama

U 19. stoljeću nastaje ideja nacije i nacionalne države, što višeetničkoj Habsburškoj Monarhiji donosi mnoge probleme. Do polovice šezdesetih godina 19. st. Austrija gubi dijelove sjeverne Italije (1859) i politički utjecaj u Njemačkoj (1866) te se okreće svojim jugoistočnim dijelovima – gdje politički zaplet s Ugarskom onemogućava težnje Hrvatske za sjedinjenjem njezinih zemalja. U raspravi Hrvatskoga sabora 1861. godine Franjo Rački je, na temelju povijesnoga prava, formulirao teritorijalnu jedinstvenost Trojedne Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije (Szabo 2005: 425–426), i time se uključio u stvaranje hrvatske političke nacije i političkoga identiteta. Na temelju saborskoga članka 42/1861. Josip Juraj Strossmayer, Franjo Rački, Dragutin Kušlan, Ivan Perkovac i Matija Mrazović osnovat će *Narodnu liberalnu stranku*, te će 1863. godine istupati protiv Ivana Mažuranića (1814–1890)

¹⁷ Časopis je izlazio do 1920. kada je izašla 37. knjiga. Vidi: *Archiv für slavische Philologie. Gesamthaltverzeichniss. Veröffentlichungen des Instituts für Slawistik in Berlin*, Hrsgb. von H. H. Bielefeldt, Akademie-Verlag, Berlin 1962.

¹⁸ Izdana 1867. godine. Prevedena je na ruski i tiskana 1871. u izdanju Kazanjskoga sveučilišta.

¹⁹ U: *Književnik* I, 1864., Zagreb, 1–34., 151–180., 181–186., 186–187.

²⁰ U: *Književnik* I, 1864, Zagreb, 132–358, 447–485.

²¹ To je Jagićeva disertacija koju je obranio u Leipzigu 1871. kod A. Leskienu. Rad je tiskao o svom trošku.

²² Tiskano u ediciji: *Denkschriften der kais. Akademie der Wissenschaft*, Bd. XLVI, 1899, Wien.

²³ “O postanku crkvenoslavenskog književnog jezika”, tiskano u Kraljevskoj akademiji znanosti, u ediciji *Denkschriften*, Bd. XLVI, 1900., Wien.

i njegove *Samostalne narodne stranke* videći je kao centralističku (Szabo 2005: 426–429). Glavne političke ideje Narodne liberalne stranke oblikovao je Josip Juraj Strossmayer – “Kulturträger” hrvatskoga prostora²⁴.

Josip Juraj Strossmayer se tijekom studija opredijelio za ideju slavenske uzajamnosti i jedinstva južnih Slavena. To je bio politički plan ostvarivanja neovisnosti hrvatskoga naroda i južnoslavenske federacije, koja je bila osmišljena kao udruživanje radi jačanja tih naroda, ali bez hegemonije jednoga naroda nad drugim. Te su se ideje kod Strossmayera odrazile i na teološkom planu – u pitanju sjedinjenja katolicizma i pravoslavlja, o čem je govorio na Prvom vatikanskom koncilu 1869. godine, navukavši bijes i pape i cara (Strossmayer 1929, Sirotković 1984: 5).

Kao što je svojedobno naveo Josip Horvat (1896–1968), Strossmayer je, kao crkveni dostojanstvenik, bio opasan za političke suparnike koji su ga u nedostatku dokaza optužili za rasipnost u gospodarenju šumama njegove biskupije (Horvat 1989: 216), iako se tim šumama dobro gospodarilo te su one davale velike prinose, a upravu je vodio brat Franje Račkoga (Horvat 1989: 216, bilj. 16).

Nakon rješavanja vanjskopolitičkih problema Austrija se okrenula rješavanju unutrašnjih problema – 1867. godine postignuta je Austro-ugarska nagodba kojom su ta dva dijela države službeno izjednačena. Situacija u podijeljenoj Hrvatskoj (prema riječima Račkoga: “Sada nema faktično Austrije nego je ‘Magjarija’”²⁵) ostaje ista, a vidljive su samo promjene u odnosima unutar monarhističke vlasti, tj. popuštanje Austrije pred ugarskim dijelom Monarhije. Godinu poslije sklopljena je Hrvatsko-ugarska nagodba (1868). Tom nagodbom regulirani su odnosi Ugarske i Trojedne Kraljevine, ali pitanje Rijeke, financije i mnogi drugi problemi nisu bili riješeni: “Misli se, da će se naš sabor 13. siečnja ipak sastati, prem se može gospodi Magjarom još negdje 10 t.m. drugo svidjeti”²⁶; “... ja poznam Magjare, pa da se oni nedadu biti drugačiji nego li jesu. Ali ako ostanemo postojani dokopat ćemo se svojih prava.”²⁷ Strossmayerova politika sveslavenstva nije dala rezultata, te je

²⁴ Vidi: Zbornik radova o Josipu Jurju Strossmayeru, HAZU, gl. ur. Ivo Padovan, Zagreb, 1997; Rudolf Horvat, *Stranke kod Hrvata i njihove ideologije*, Beograd, 1931. Vidi također: Govor o odnošajima kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije prema kraljevini Ugarskoj (govoren u Saboru dne 5. srpnja 1861). U: Smičiklas 1906: 135-156; isto, pretisak u: *Hrvatski domoljub Josip Juraj Strossmayer*. Ogledi, HAZU, Zagreb, 1995, 149-170. Vidi također: Smičiklas, 1888: 210 – 224.

²⁵ Pismo 4, u Zagrebu 28. studenoga 1871.

²⁶ Pismo 5, u Zagrebu 13. prosinca 1871.

²⁷ Pismo 4, u Zagrebu 28. studenoga 1871.

1873. godine prihvaćena revizija Nagodbe. Njegovo nastojanje da uspostavi narodno i crkveno jedinstvo također nije zaživjelo.

O političkom raspoloženju na području Hrvatske, u tom razdoblju, najbolje svjedoče riječi Račkoga: “Uprav mi godi biti izvan Zagreba, da negledam ondašnje sramote” i “... dodjem u naš kukavni glavni grad. Pozdravite ... još koga čestitoga Hrvata, ako ga imade na onoj granici naše domovine.”²⁸ O izborima i predizbornim kampanjama svjedoče rečenice: “Mi oživimo sada u izbornoj groznici i sve sile zpregnute se, da nam izbori čim sjajnije izpadnu. A koliko nam posla, domisliti ćete se sami, ako vam dodam, da sadanji izbori, glede agitacije i kortešacije²⁹, nalik su Rauchovim od 1867 god. Kano jaje jajetu. Neimade sredstva, koliko nepoštena i gnjusna koje vlada neupotrebljuje proti narodnoj stranci.”³⁰; “Izborna borba bijaše ove godine toli žestoka, da sam i ja, prvi put u životu, prisiljen bio ići u Kotar na kortešaciju.”³¹

Osnivanje i rad JAZU (danas HAZU)

Temelje JAZU položio je Josip Juraj Strossmayer 1860. godine kada je prvoj Banskoj konferenciji uputio pismenu darovnicu i novčani prilog (50 000 forinti) nužan za zakladu Akademije. Upravo izabrani Hrvatski sabor (15. travnja 1861), već 29. travnja 1861. godine jednoglasno prihvaća Strossmayerov prijedlog o osnutku Akademije znanosti i umjetnosti i stavlja je pod svoju zaštitu. Kralj odobrava odluku Sabora o osnivanju *Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* 1866. godine i potvrđuje prvih 14 članova.³² Predsjednik

²⁸ Pismo 2, u Đakovu 13. rujna 1869.

²⁹ Kortešacija (tal. *cotregiarre* – ‘udvarati, dodvoravati se’). U političkom smislu znači pridobiti nekoga uz lijepo obećanje za svoju stvar (stranku) – pridobiti naklonost birača.

³⁰ Pismo 7, u Zagrebu 17. travnja 1872. Levin Rauch bio je ban Hrvatske, Slavonije i Dalmacije od 1867. do 1871. godine.

³¹ Pismo 8, u Zagrebu 28. lipnja 1872.

³² Poslije izbora 1865. godine sastao se Hrvatski sabor 12. studenoga 1865. Taj je Sabor, 21. veljače 1866, među ostalim prihvatio prerađena Pravila, s tim da je nova formulacija o svrsi glasila: “Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti jest zavod zemaljski i ima sjedište u Zagrebu. Njezin svrha jesu samostalna istraživanja na polju znanosti i umjetnosti, svestrano unapređenje istih, a osobito jezika i književnosti.” Kralj je tako izmijenjena Pravila potvrdio 4. ožujka 1866. i tim je kraljevim činom osnovana JAZU. Taj se datum smatra danom osnivanja Akademije u Zagrebu. Godine 1866, 12. ožujka, Hrvatski je sabor predložio kralju na potvrdu prvih šesnaest članova Akademije, od kojih je kralj potvrdio 14 članova. To su bili: Janez Bleiweis (Slovenac), Mirko Bogović, Vatroslav Jagić, Ivan Kukuljević Sakcinski, Šime Ljubić, Antun Mažuranić, Pavao Muhić, Franjo Rački, Jovan Subotić, Josip Schlosser-Klekovski, Bogoslav Šulek, Josip Torbar, Adolf Veber i Živko Vukasović. Kad je J. J. Strossmayer predlagao osnivanje JAZU, imao je na umu da ona bude zajednička Akademija svih naroda na

je bio Franjo Rački, a Strossmayer pokrovitelj, što obojica ostaju doživotno. U tom je razdoblju Akademija imala tri razreda – historičko-filološki, filozofičko-juridički i matematičko-prirodoslovni.³³

Prvotno je Akademija bila smještena na Gornjem gradu – u zgradi današnjega Prirodoslovnoga muzeja,³⁴ a poslije toga u Narodnom domu u Opatičkoj ulici.³⁵ O zgradi Narodnoga doma, njezinu uređenju i smještanju Akademijinih odjela saznajemo iz sljedećih navoda: “Dne 1 prosinca seli se dvorana, a ‘nar. dom’³⁶ dat ćemo iz nutra popraviti za ono 1700 for.³⁷ koje su prištedjeni”;³⁸ “Sada se bar ‘nar. dom’ iz nutra popravlja i poljepšava, u što ćemo potrošiti prištedjenih 1.200 for. Bit će do polovice veljače gotovo; onda se ak. razdjel seli razi zemlje”³⁹; “‘Nar. Dom’ sada je tako iznutra popravljen, da bi ga jedva prepoznali. Akademija se preselila u gornji sprat, a razdjel arheološki prenest će se ovih dana razi zemlje”⁴⁰.

Inicijativu za izgradnju nove zgrade Akademije na Zrinjskom trgu, gdje je i danas ova institucija smještena, dao je biskup Strossmayer. Gradnja je započela 1877. po projektu bečkoga arhitekta F. Schmidta, a završena je 1880. godine. Izgrađena je u neorenesansnom stilu. U današnju palaču Akademija se preselila 1880, ali ju je potres iste godine ošteti. Nakon potresa, 1882. godine palača se počela obnavljati novčanom pomoći Strossmayera, te je konačno otvorena 1884. godine (Sirotković 1984: 5).

slavenskom jugu. To je, uostalom, u latinskom nazivu istaknuto: *Academia scientiarum et artium slavorum meridionalium*. Kao što je poznato, to se ipak nije ostvarilo. Ubrzo nakon zagrebačke JAZU osnovana je Srpska akademija i Bugarska akademija. Vidi: Požar, 1991, 1-11. Vidi također: Szabo, 1988, 124–137.

³³ www.noviweb.hazu.hr:8080/osnutak_akademije (pristupljeno 23. 8. 2011). Strossmayer je bio pokrovitelj JAZU od 1866. do 1905, a Rački predsjednik od osnutka do 1886. Kad ga zbog političkih razloga tadašnji ban Khuen Hederváry nije želio potvrditi (20. prosinca 1886.), Rački je, osvrćući se na proteklih 20 godina rada JAZU, uz ostalo, izgovorio: “Naša je Akademija osnovana da ponajprije hrvatskomu narodu služi, da izpituje njegov jezik, njegovu poviest, pravo i književnost, domovine njegove prirodne odnošaje. A posvećujući znanstven rad hrvatskomu narodu upućena je ne samo pravili, nego i znanošću, nego i znanstvenom metodom na jezik, na biće, na poviest, na pravo, na književnost, na zavičaj srodnih mu plemena velikoga slovjenskoga naroda.” Cit. iz: *Rad JAZU*, knj. 86, Zagreb, 1887., 228; to je objavljena “Besjeda predsjednika” izgovorena na svečanoj sjednici JAZU, 7. prosinca 1887.

³⁴ Danas Demetrova 1.

³⁵ Danas Opatička ulica br. 18. O “Narodnom domu” više vidi u: Szabo, 1988: 97–103.

³⁶ Narodni dom.

³⁷ Forinti.

³⁸ Pismo 4, u Zagrebu 28. studenoga 1871.

³⁹ Pismo 5, u Zagrebu 13. prosinca 1871.

⁴⁰ Pismo 6, u Zagrebu 26. veljače 1872.

Već u početku svoga znanstvenoga rada i izdavačke djelatnosti Akademija izdaje edicije *Rad* (1867) i *Starine* (1869) o kojima se govori u nekim od izabranih pisama: “Ovih će tekućih dana izaći XVIII knj. ‘Rada’, u kojoj je i vaša obznana o djelih Križanića. Čitat ćete i moju obznanu u istraživanjih Makuševa i Drinova u Italiji ..”;⁴¹ “Za IV knjigu ‘Starina’ imade već gradje ... Ako što predate, ... doći će u V knjigu t. j. na godinu.”⁴² Tada izlazi akademijina edicija Stari pisci hrvatski: “Po vašoj želji šaljem vam priepis nekijh Dimitrićevih pjesama, koje mi danas predade g. Kukuljević ... rukopis djela Nalješkovićeve i Gjorgjića. ... Kukuljević misli, da bi dobro bilo, kada bi za štampu priredili Vetranića, kano jednoga starijih i izvrsnijeh pjesnika.”⁴³

Glavni zadatak Akademije bio je rad na jezičnom i kulturnom jedinstvu jugoslavenskih (južnoslavenskih) naroda, što se najbolje može iščitati iz prvoga pisma.

U pismima je jedan dio posvećen nabavi knjiga i časopisa iz Carske akademije u Petrogradu, bilo razmjenom ili kupnjom: “Wieseova djela još ne dobih; Friedländer valjda čeka dok nabavi pošalje knjige, koje naručih za muzej i za biskupa Strosmajera”;⁴⁴ “Molim vas, da u Petrogradu pozdravite gg. Sreznevskog, Lamanskoga itd i Pipina ... Ne zaboravite sietiti Sreznevskoga da nam kod akademije izhodi, da nam šalje sve svoje spise i knjige”;⁴⁵ “... Rado bismo, da nam carska akademija šalje sve svoje publikacije, ... u Petrogradu izlazi ‘Ruskaja starina’ ... i pisah uredničtvu ... da šalju taj časopis, na zamjenu ili uz predplatu.”⁴⁶

Osim iz Rusije, Rački nabavlja i tada relevantne češke publikacije. Rački, kao predsjednik JAZU, želi da Akademija, kao središnja znanstvena institu-

⁴¹ Pismo 7, u Zagrebu 17. travnja 1872; Jagić je u 18. knj. *Rada* (1872: 164–205) u rubrici: *Književne obznane*, objavio prikaz knjige na ruskom P. Bezsonova koja je tiskana u Moskvi 1869–1870. Rački je također u spomenutoj rubrici prikazao knjigu Makuševa i Drinova, str. 205–258.

⁴² Pismo 8, u Zagrebu 28. lipnja 1872. Rački je u 4. knjizi *Starina* (1872) objavio tri svoja rada: Razhod grada Zagreba 1362. godine, str. 119–129; Iz djela E. L. Crievića, Dubrovčanina, str. 155–200; Popis župa Zagrebačke biskupije 1334 i 1501. godine, str. 201–229. V. Jagić je pak u 5. knjizi (1873), 69–108; 6 (1874), 64–151; 9(1877), 91–171; 10(1878), 81–156 *Starina* objavio: Opisi i izvodi iz nekoliko južnoslavenskih rukopisa.

⁴³ Pismo 1 b, u Zagrebu 20. kolovoza 1868. Nalješkovićeve i Dimitrovićeve pjesme su tiskane u 5. knjizi (1873) *Starih pisaca hrvatskih* – skupili V. Jagić i Đ. Daničić; Vetranićeve u 3. knjizi (1871) – skupili V. Jagić i I. A. Kaznačić, Dio I.

⁴⁴ Pismo 4, u Zagrebu 28. studenoga 1871.

⁴⁵ Pismo 5, u Zagrebu 13. prosinca 1871.

⁴⁶ Pismo 6, u Zagrebu 26. veljače 1872.

cija, bude u tijeku svih znanstvenih dostignuća petrogradske Carske akademije i čeških istraživanja staroslavenske književnosti i jezika, za koje drži da bi trebali biti poticaj za razumijevanje sveslavenske ideje.

Strossmayerova galerija slika

Strossmayerova galerija službeno je otvorena za javnost u studenom 1884. godine, a njezin prvi ravnatelj bio je Izidor Kršnjavi (Sirotković 1984: 5).⁴⁷ Iako je taj događaj kronološki “izvan okvira” izabranih pisama, odlučili smo navesti i opisati događaje koji su prethodili otvorenju, jer se u jednom od pisama spominje nabava većega broja slika za galeriju, čiji je trošak do tada iznosio 150 000 forinti.⁴⁸ U pismu br. 2, 13. rujna 1869. godine Rački iz Đakova piše Jagiću: “Dolaze i iznovice kupljene slike za biskupovu vel. akademijsku galeriju. Ovih dana dodjoše iz Mletaka 10 krasnih slika našeg Medulića.”⁴⁹

Biskup Josip Juraj Strossmayer počeo je sakupljati slike pedesetih godina 19. stoljeća. Neke su slike poslije bile poslone u Beč na restauriranje, koje je nadzirao slikar Leopold Kupelwieser (Gašparović 1984: 7).⁵⁰ U kratkom razdoblju Strossmayer je kupio veći broj slika i čuvao ih u biskupskom dvoru u Đakovu. Njegova je želja bila da slike budu dar hrvatskomu narodu i tada je nastala ideja o osnivanju galerije. Godine 1866. u pismu Račkomu Strossmayer kaže da želi zbirku umjetnina darovati JAZU (Gašparović 1984: 7). U sljedećim godinama Akademija se organizacijski razvija i počinje izgradnja njezine palače gdje je Josip Juraj Strossmayer predvidio izložiti nabavljene slike. Kako je već ranije navedeno, palača i galerija JAZU konačno su otvorene 1884. godine kad je javnost mogla vidjeti slike.

Prisjetimo li se gore spomenutoga citata iz pisma Franje Račkoga, u kojem spominje nabavu deset Medulićevih slika u Veneciji, dolazimo u nedoumicu, jer monografija galerije JAZU u katalogu “Donacije Strossmayer” iz 1984. godine navodi samo tri Medulićeve slike koje nisu izložene (Zlamalik 1984: 40)⁵¹. Izložena je samo jedna slika, “Legenda o Tobiji”. Moguće je da

⁴⁷ Prema istom, u prvom katalogu navodi se 256 umjetnina.

⁴⁸ Pismo pod rednim brojem 2, u Đakovu 13. rujna 1869.

⁴⁹ Isto. Nažalost, naziv slika i opis Rački nije naveo.

⁵⁰ U istoj monografiji na str. 48 navode se i dvije slike Leopolda Kupelwiesera. Leopold Kupelwieser otac je Paula Kupelwiesera, industrijalca, koji je kupio Brijune krajem 19. stoljeća, te ih pretvorio u elitno turističko odredište. U: Kupelwieser, 2005.

⁵¹ Navedene su tri Medulićeve slike: Alegorija pedagogije, Alegorija glazbe i Andeo.

rečenica Račkoga iz spomenutoga pisma postavlja danas neka nova istraživačka pitanja. “Krasna će to biti galerija! je li da je Zagreb vriedan?”.⁵² Prihvatimo li navode iz pisma Račkoga, ostaje pitanje što se dogodilo s tim slikama i jesu li uopće dospjele u galeriju?⁵³

Pisma Franje Račkoga Vatroslavu Jagiću

1.a

Veleučeni gospodine!

Uzradovah se čitajuć u “Pozoru”⁵⁴ da Vam je naloženo sastaviti čitanku “starohrvatskoga” jezika za naše gimnazije, jer sam obsvjedočen, da je taj posao dođ u dobre ruke.⁵⁵

O tom izvoljeli ste pitati me i tražiti od mene mnijenje u nekih stvarih. Do sada nisam vam mogō odgovoriti, jer mi bio pri ruci posao neodgodiv.

Prije svega imam Vam primjetiti, da si ja u toj struci naše mlade knjige neprisvajam nikakav auktoritet. Ja sam se philologijom indoeuropejskih jezika bavio nje koje vrijeme, u koliko je ona potrebita za archeologiju i našu stariju poviest, jer bez nje ni kud ni kamo. S toga primite ove opazke kano takove t. j. kano mnijenje čovjeka, koj nije philolog “ex professo”.

Prije svega imao bi o nazivu čitanke opaziti, da ju ja nebih prozvao ni “starohrvatskom čitankom”, ni “čitankom starohrvatskoga jezika”, već “čitankom iz (ili po) književnih starinah hrvatskih i srbskih”; ili ako ćete dodati staroslovenske spomenike i bugarske srednje dobe, moglo bi se i to naznačiti, prem može ostati “a postiori denominatio”. Razlog je taj: što je po mom mnijenju jezik u starih spomenicih hrvatskih nije jezik prema sadanjemu tobož novohrvatskomu jezik starohrvatski, iz koga bi se bio onaj razvio, kao što se n. p. sadanji jezik francezki historiočki razvio iz staroga provenčala. Isto može se reći o sadanjem književnom njemačkom naprama sriedoviečnom itd.

⁵² Pismo br. 2., u Đakovu, 13. rujna 1869.

⁵³ O galeriji vidi: Smičiklas, u: Padovan (ur.) 1995: 105-110, 196-214. Vidi također: Koščak 1990: 193–207. I danas, 2012. godine, vode se polemike o vlasništvu, odnosno smještaju slika koje su donirane Akademiji (značajne donacije Akademiji – primjerice od obitelji Čikoš Sesija i Baloković), a nalaze se u Modernoj galeriji.

⁵⁴ Časopis izlazio u Zagrebu 1860–1873.

⁵⁵ Vidi bilj. br. 69.

Uzmimo n. p. zakonik vinodolski, jezik mu je prav pravcat čakavac, kakov se i sada govori u Vinodolu.⁵⁶ Isto može se reći o jeziku u hrvatskih glagoljskih listinah; on je pravi čakavac. Jezik u legendah je, kako dobro primjetujete st. slovjski⁵⁷ izuzamši razlike glasovne. Naši dakle stari spomenici pisani su većinom čakavskim razriečjem, nū ovo nije stari hrvatski jezik, inače imali bismo braniti onaj absurdum Vukov i Daničićev,⁵⁸ da su čakavci jedini Hrvati, dočim čakavština je razriečje hrvatštine.

Naprotiv – takovi književni spomenici mogu se punim pravom prozvati književnim i starinama hrvatskimi.

Ja bih ovdje naveo prispodobu iz talijanske knjige. Jezik Danteov, Bocacciov i Petrarčin nije starotalijanski, nego toskansko razriečje talijanskoga jezika, koje ostade književnim jezikom talijanskim, dočim u nas zavlada ne čakavština, već štokavština.

Molim Vas, mislite malko o tom prvom mnienju mojem; pa k navedenim razlogom dodajte i taj, da medj spomenici za čitanku st. hrvatskoga jezika navedoste i njeke pisane štokavštinom. Ovi mogu se istim pravom prozvati starimi spomenici hrvatskoga jezika, u koliko su pisani štokavštinom; ali ova nemože se prozvati ni starim ni novim jezikom hrvatskim, već prosto jezikom hrvatskim.

Šta se tiče osnove Vaše za tu čitanku u obće slažem se s njom. Ponaj-prije odobravam, što joj za temelj stavljate staroslovjske spomenike i što uvrstjujete u nju i spomenike srbske. Glede prvih: ja ću Vam što prije ili poslati ili možebit sam predati komad iz Assem. evandjelja,⁵⁹ koje je sada u

⁵⁶ O tom najstarijem pravnom spomeniku vidi: Marko Kostrenčić, *Vinodolski zakon*. U: *Rad JAZU*, knj. 227(1923), 110–230; Lujo Margetić, *Vinodolski zakon 1288*, Novi Vinodol 1987; U prijevodu na engleski i njemački s faksimilom i transliteracijom vidi izdanje: *Vinodolski zakon*, ur. Jadranko Crnić, Narodne novine, Zagreb 1995.

⁵⁷ Staroslovjski.

⁵⁸ Đuro Daničić (1825–1882), filolog i leksikograf, pravim imenom Đorđe Popović. Rođen je u Novom Sadu, studirao je pravo u Pešti i Beču. Nakon studija radi u Beogradu. Na poziv Strossmayera i Račkoga dolazi u Zagreb 1866. godine i radi na *Rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Prema: *Hrvatski biografski leksikon*, sv. 3., Leksikografski zavod “Miroslav Krleža”, Zagreb, 1993., 214 – 217. Što se Vukova i Daničićeva “absurduma” tiče, riječ je o teoriji koju su zastupali, uz Miklošiča, Kopitar i drugi slavisti. Vuk je naime 1849. objavio članak “Srbi svi i svuda” u kojem je ustvrdio da su svi štokavci Srbi, hrvatske kajkavce smatra Slovencima, Hrvati su čakavci. O tome više: Jembrih 2002: 99–112.

⁵⁹ Assemanovo evandjelje ili Vatikanski evangelistar. To je prvo cjelovito izdanje glagoljskoga spomenika na glagoljici, koje je Franjo Rački objavio 1865. pod nazivom *Assemanov ili vatikanski evangelistar; iznese ga na svjetlo dr. Franjo Rački*, Zagreb, 1865. Zbog zahtjevnosti posla Rački je tražio pomoć Josefa Pavela Šafařika i Františka Palackoga (1798–1876). Budući da Šafařik nije mogao preuzeti obvezu tiskanja, Račkomu je pomogao Martin Hattala.

mene i do skora tiskati će se u Zagrebu pošto prof. Hattala⁶⁰ radi bolesti nije mogô nadzirati tisak u Pragu. Ob ostalih staroslovj.⁶¹ spomenicah netreba Vas učiti, jedino Vas upozorajujem (!) na glag. komade iz athonskih rukopisov uvrstjene u novom izdavanju Hankine⁶² slovnice i na odlomke glagoljite Klozina izdate prof. Miklošićem.⁶³ Nebiste li mogli u tom odsjeku što god odtisnuti iz Grizinskoga rukopisa? prem po mom mnienju nije ni najmanje jezika starobugarskoga, nô st. slovenskoga, a Kopitar⁶⁴ i Miklošić prema svojoj nauci htedoše ga pretvoriti u st. slovjski. Nije li to natezati stvar, kada se n. p. slovenski O izrazuje cirilicom sa Ѡ⁶⁵ itd.

U tu čitanku ja bih uvrstio nesamo srbske, nô i bugarske stare spomenike. Šta se srbskih tiče, smiešno je dokazivat razliku izmedj jezika srbskoga i hrvatskoga, pa hoćemo li isto razriečje krstiti jezikom, to bi se, kako i sami velite, mnogi srbski t. j. u državi srbskoj pisani spomenici mogli prije našimi nego li njihovim pridružiti. Ovdje Vas samo upozorajujem (!) na one spomenike kod Miklošića; a osobito kod Pučića, koji su pisani u Humu, Bosni i Zeti. Ovdje jim je jezik (izim riečice ča) mal ne čakavski. To valja osobito u drugoj strani listin; jer u prvoj t. j. u uvodu gledahu pisci približit se što više crkvenomu jeziku. Filolog ima se obazirati osobito na “exposé” u listinah. Isto valja i za historika. Onda Vam poznato, da u poslednjih knjigah srbskoga “glasnika” ima listin neizdatih ili koje Miklošić samo u izvadku priobći.

Prema: Marijan Šabić, 2010: 197–201. Josip Hamm za taj evanđelistar reče da je “jedan od najljepših i najvažnijih starocrkvenoslavenskih spomenika” (Hamm 1971: 16). Kao što je navedeno, Rački je 1865. objavio Assemanijev evanđelistar s Jagićevim uvodom. Treba reći da je prvi o tekstu Assemanova evanđelja pisao Matej Karaman (1746). Nakon Račkoga tekst su izdali još: Ivan Crnčić (Rim 1878, latinicom), Josip Vajs i Josip Kurz (Prag 1929, fototipski), J. Kurz (Prag 1955, ćirilicom) te V. Ivanova-Mavrodinova i A. Džurova (Sofija 1981, faksimil).

⁶⁰ Martin Hattala (1821–1903), profesor slavenske filologije na praškom sveučilištu. Harrassowitz, 1958: 223–224. Nekrolog mu je napisao August Musić u: *Ljetopis JAZU*, sv. 20 (1905/1906), 158–160.

⁶¹ Staroslovjanskih.

⁶² Václav Hanka (1791–1861), češki filolog i češki pjesnik; dugogodišnji bibliotekar Češkoga muzeja u Pragu. Kao filolog pisao je slavenske gramatike. Vidi: Harrassowitz 1958: 220–221.

⁶³ Riječ je o glagoljskom rukopisu tzv. *Glagolita Clozianus* koji je objavio Jernej Kopitar, a poslije i Franc Miklošić. U: *Denkschriften der phil.-hist. Classe der kais. Akademie der Wissenschaften* X, 1860, Wien, 195–214.

⁶⁴ Jernej Kopitar (1780–1844) slavist, osnivač bečke slavističke škole. Vidi: Harrassowitz, 1958: 315. O J. Kopitaru također vidi: Kopitarjev zbornik, Obdobja 15, ur. Jože Toporišič, Filozofske fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti, Ljubljana, 1996.

⁶⁵ Radi se o znaku za nazalno “q”.

Osobito Vam preporučam žitja. O svim, koje Vi napomenuste u svom listu, dodao bih n. p. žitja Stefana Uroša po J. Šafaříku⁶⁶ (u Glasniku knj XI, jer u našem Arhivu zlo je tiskan), “skazanije o arhiepiskupeh srbskih” (ibid.), žitje sv. Petke (ib. VIII, 135), žitje Kneza Stregana (ib. 144, važno za povjest) itd.

Rekoh: da bih uvrstio i bugarske književne starine ni kritički. Odanle mogli bi što god; uzeti. c) zakonici, kako u Vašem pismu. Jedino trebalo bi iz njih važnija mjesta povaditi t.j. takova, koja se tiču stroga slovjenskoga prava n. p. o porotu, o srodu, o licu, o globah, itd. Bolji prepis krčkoga statuta nastojat ću nabaviti Vam. d) žitja kano Ivana Trogirskoga itd. Ovdje bi se moglo uvrstiti i Kožičićevo djelo.⁶⁷

Dalje nebih išô, imenito nebi zasegnuo u pjesnike ma i najstarije.

Scienim, da nije tako mučno nabaviti gradiva, kako je mučno porazdieliti ga znanstveno i imenito, teško je povući granicu medj spomenici pod B i C, osobito glede na srbske listine nje koje i srbske ljetopise, koji zaudaraju (s.slovjenštinom).

Po mom mnijenju nebi se imalo štediti za koj arak više ili manje. Svakako bi trebalo uvrstiti i pomenute bugarske starine; a kod ljetopisov, listini i životopisov imalo bi se paziti na odlomke i filologički i historički znamenitije. Tim bi se dvojaka svrha postigla. Ako imate u mene povjerenja, prije nego li pošaljete čitanku kamo, imajte dobrotu priobćiti mi sve komade, koje u nju staviste. Više očiju vidi više.

Usljed toga nebi li se toj čitanki mogô staviti i kakav nadpis? “čitanka iz starinah književnih jugoslovljenskih” ili pako “čitanka iz književnih starinah hrvatskih, srbskih i bugarskih”.⁶⁸

“Et voluisse sat est”. Ovo je moje mnjenje, a vi ga uvažite, kako znate i hoćete. Svoje misli priobćio sam Vam razsodički, kako mi u pero dolazahu.

Još jedno.

⁶⁶ Pavel Josef Šafařík (1795–1861), slovački filolog, povjesničar, etnograf, povjesničar književnosti, formirao slavistiku kao znanost. Vidi: Harrassowitz, 1958: 601.

⁶⁷ Šimun Kožičić Benja (oko 1460–1536); o njem više: Marija Stanković Avramović, *Šimun Kožičić Benja. Hrvatski književnik*, Adamić, Rijeka, 2002.

⁶⁸ Naslov je Jagić knjizi dao: *Priměri starohěrvatskoga jezika iz glagolskih i cirilskih književnih starinah, sastavljeni za sedni i osmi gimnazijalni razred*. Dio pèrvi. *Uvod i priměri staroslavenski*, Zagreb, 1864. Drugi dio. *Uvod i priměri starohervatski*, Zagreb, 1866. O tom drugom dijelu Rački piše recenziju u: *Književnik* III, Zagreb, 1866, 597–598. Prvi dio prikazao je J. Kostić u: *Književnik* II, Zagreb 1865, 133–136.

Po mom mnijenju, imali biste sastaviti za više gimnazije staroslovljen-sku slovnicu obzirom na jezik u starih spomenicima hrvatskih i srbskih. Ja neznam, kakova bi mogla to biti starohrvatska slovnica? a staroslovljenština imala bi se svakako u kratko učiti u gimnazijama naših, te iz nje osvrtjati se na naše stare spomenike. U tom smislu, najdete li za dobro, zavjetujte naše školske oblasti. Ja bar nebih Vam nikada bio dao takovoga naloga.

Nebi li korisno bilo, da čitanci dodate i kratki riečnik manje razumljivih riečij?

Rado ću čitati, što držite do mojih opazak.

Medjutim – dok se ako Bog da vidimo – ostanite zdravo i pozdravljajuć gg. Vebera,⁶⁹ Mesića⁷⁰ i ostale znance jesam.

Vaš štovalac
Franjo Rački

U Fužini 9 Prosinca 1862.

1. b

Štovani prijatelju!

Po vašoj želji šaljem vam priepis nekih Dimitrićevih pjesama, koje mi danas predade g. Kukuljević,⁷¹ za tiem g. Zoričićem izručen rukopis djela Nalješkovicevih i Gjorgjića. Čini mi se, da je Dimitrić, koliko je ovdje pre-pisan, štampan u “Književniku”.⁷² Kukuljević misli, da bi dobro bilo, kada bi

⁶⁹ Adolfo Veber Tkalčević (1825–1889), kanonik i pisac, istaknuti hrvatski rodoljub. Kao filolog začetnik je zagrebačke filološke škole, tj. umjerenoga etimološkoga pravopisa koji se održao do 1892. godine. Prema *Znameniti...: 273*. O njemu vidi: Ivo Pranjković. 1983. *Adolfo Veber Tkalčević*. Zagreb: ZZOK.

⁷⁰ Matija Mesić (1826–1876), povjesničar. Član Akademije i od 1874. godine prvi rektor Zagrebačkoga sveučilišta. Također je bio i narodni zastupnik i predsjednik Matice hrvatske. Prema *Znameniti...: 186*. Vidi: Matija Mesić prvi rektor Sveučilišta u Zagrebu, Zbornik radova..., Zagreb-Slavonski Brod, 1997.

⁷¹ Ivan Kukuljević Sakcinski (1816–1889), pisac, pjesnik, povjesničar. Utjecao je na Petra Pre-radovića da stvara na hrvatskom jeziku, a 1847. godine prvi je govorio na hrvatskom jeziku u Saboru. Objavio je mnogo povijesnih djela, kao političar ostavio je trag osnivanjem Samostalne stranke (zajedno s Gjurom Stjepanom Deželićem). Prema *Znameniti...: 152*.; Kukuljević se također dopisivao s V. Jagićem. vidi: Jembrih 2006: 13–43.

⁷² Ivan Kukuljević je u *Književniku* I, 1864: 236–244 objavio Dimitrićeve pjesme i pjesme Miha Bunića Babuliovića, 245–252; Marina Galjazovića, 295–296; Slavka Babolića, 297–306; Maroja Mažibradića, 306–312. U II. godištu *Književnika*, 1865, 23–35 objavio je pjesme Miha Menčetića, Frana Lukarevića – Burina, Šimuna Budinića.

za štampu priredili Vetranića, kano jednoga starijih i izvrsnijih pjesnika. Ja mislim da bi dobro bilo, koliko se može, kako se češće razgovarasma, držati se reda kronologičkoga. U ostalom, to se prepušta vašoj razboritosti. Znadem, da ćete ovo kratko vrieme najsvjestnije upotriebiti na korist naše znanstvene knjige; a moći ćete svoj rad nastaviti na godinu.

U ostalom mislim, da se nemučite odviše prepisivanjem i poslom mehaničkim. To propustite pisarom ako jih nadjete. Scienim da će akademija takav trošak namiriti.

Ja sam g. Matkoviću⁷³ preporučio, da dade za nas prepisati, što je važnije za povjest. To isto preporučam i vam, ako vam što pod ruku dodje.

Drugoga tjedna mislim kući, gdje ću njikoliko dana ostati.

Ovdje u ostalom sve je pri starom. Do 100 litogr.⁷⁴ poziva razaslano je na sve strane za dobrovoljno prineske radi Kukuljevićeve knjižnice, koje bi se vlasnik čim prije riešiti.⁷⁵ Vidit ćemo!

Ja bih mislio da bar g. Daničić, kada je u Dubrovniku, poskoči u Kotor.

Brusina⁷⁶ se jučer vratio; on se hvali svojim uspjehom. U zgodi sietite se i našega muzeja.

Odzdravljajuć g. Daničiću i Matkoviću jesam

Vaš štovatelj

Fr. Rački

U Zagrebu 20 kol. 1868.

(stoji sa strane)

Popisa rukopisa, koje Stros⁷⁷ pokloni akademiji, nemogu naći. Čini mi se da mi ga nije g. Daničić vratio, koj ga je rabio za “rad”.

⁷³ Petar Matković (1830–1898), geograf, putopisac, sveučilišni profesor u Zagrebu i tajnik Akademije od 1874. do 1892. Prema *Znameniti...*: 182. Nekrolog mu je napisao Tade Smičiklas u: *Ljetopis JAZU*, sv. 14 (1899/1900), 111-133.

⁷⁴ Litografskih.

⁷⁵ Kukuljević je svoju privatnu knjižnicu prodao Akademiji. Vidi: Tomislav Jakić, O postanku i sastavu biblioteke Ivana Kukuljevića, U: *Rad JAZU*, knj. 324, Zagreb 1962., 145–170, odnosno 162–165.

⁷⁶ Spiro Brusina (1845–1908), zoolog, sveučilišni profesor, član Akademije i mnogih znanstvenih društava. Objavio je mnogo radova iz područja zoologije. Prema *Znameniti...*: 41. Nekrolog mu je napisao Petar Pavlović u: *Ljetopis JAZU*, sv. 25 (1910/1911), 130-168.

⁷⁷ Josip Juraj Strossmayer.

2.

Štovani prijatelju!

Poslije vašega odlazka sasta se odbor matičin,⁷⁸ te saslušavši mnijenje Mrazovićevo⁷⁹ i Perkovčevo⁸⁰ odluči, da se Deželiću⁸¹ odkaže uredništvo “Vienca” od 1 listopada o. g. i Perkovac prijavi oblasti za urednika. Prvi dio ovoga zaključka ja izvedioh, dočim sam dne 5 t. m. Deželiću odkazao. Drugi dio spada na vas kano tajnika matičina. Perkovac je primio na se uredništvo. Izvolite dakle ovu promjenu prijaviti vladi. Mesić⁸² će još valjda biti u Zagrebu – ako ne, neka podpiše pravi predsjednik. Ali valjalo bi, da odmah prijavite; inače moglo bi izdavanje lista zapeti – pa se ostalim nevoljam i ova pridružiti. Pišite ako što imate i Perkovcu.

Ovdje nadjoh veliko društvo, poznatih i nepoznatih osoba. Bili su također Pilar⁸³ i Kršnjavi.⁸⁴ Dobro se zabavljam u krugu takova domaćina. Uprav mi godi biti izvan Zagreba, da negledam ondješnje sramote. Biskup je inače sveudilj dobre volje i uživa u novoj crkvi, koja će biti doista veličanstvena. Iz Rima dodje glasoviti odv. freskista Seitz,⁸⁵ da se obaviesti o svojem poslu,

⁷⁸ Matice hrvatske.

⁷⁹ Matija Mrazović (1824–1896), odvjetnik, novinar i političar. Prvak Narodne stranke, 1880. godine osnovao Neodvisnu narodnu stranku. Od 1879. do 1881. bio je zagrebački gradonačelnik. Prema *Znameniti...*: 195. Jedan je od glavnih suradnika i urednika glasila *Pozor* (1861, 1863, 1867).

⁸⁰ Ivan Perkovac (1826–1871), političar i književnik. Bio je članom Strossmayerove Narodne stranke te se nakon sklapanja Hrvatsko–ugarske nagodbe povlači iz politike. Bio je urednik *Vijenca* do 1871. godine. Prema: *Hrvatska književna enciklopedija*, sv. 3., Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2011., 336 – 337.

⁸¹ Đuro Stjepan Deželić (1838–1907), književnik i prevoditelj. Bio je urednik *Narodnih novina*, *Danice ilirske* i prvi urednik *Vijenca*. Prema: *Hrvatski biografski leksikon*, sv. 3., 358 – 360. O Deželiću vidi: Spomenica o proslavi 50-godišnjice književnoga i javnoga rada Gjura Stj. Deželića, Zagreb, 1907. *Zbornik radova Gjuro Stjepan Deželić – Obris moderne hrvatske kulture i politike*, Zagreb, 2000. U vezi s časopisom *Vienac* vidi Szabo, 1988: 43–47.

⁸² Matija Mesić.

⁸³ Đuro Pilar (1846–1893), geolog. Bio je profesor na zagrebačkom sveučilištu, dva puta rektor, član Akademije i mnogih znanstvenih društava. Prema *Znameniti...*: 213–214.

⁸⁴ Izidor (Iso) Kršnjavi (1845–1927), slikar, pjesnik, književnik i političar. Studirao povijest umjetnosti u Beču, a slikarstvo u Beču i Münchenu. 1877. godine osnovao je katedru za povijest umjetnosti na Sveučilištu u Zagrebu. 1878. godine osnovao je društvo za umjetnost, a onda i Obrtnu školu te Muzej za umjetnost i obrt. Od 1891. do 1896. bio je predstojnik Odjela za bogoštovlje i nastavu zemaljske vlade. Prema *Znameniti...*: 150.

⁸⁵ Alexander Maximilian Seitz (1811–1888), slikar, minhenski đak, u Rimu se priključuje njemačkim slikarima nazarencima. Prema Overbeckovim kartonima oslikao je zidove đakovačke

koj će valjda započeti poslije dvije godine. Dolaze i iznovice kupljene slike za biskupovu vel. akademijску galeriju. Ovih dana dodjoše iz Mletaka 10 krasnih slika našega Medulića.⁸⁶ Krasna će to biti galerija! je da li je Zagreb vriedan? Do sada već stoji biskupa na 150.000 fr.

Inače ne radim ništa, kao što ćete razabrati iz ovih takodjer redaka. Ovdje će početi berba poslije 20 t. m. iza nje dodjem u naš kukavni glavni grad. Pozdravite svoju čestitu obitelj, prijatelja Vezića⁸⁷ i još koga čestitoga Hrvata, ako ga imade na onoj granici naše domovine.

Da vam pripomenem. Gr. L. Gučetić⁸⁸ je sada u Beču. Pisah Bogišiću, neka ga u vaše ime za onaj rukopis zamoli.

Vaš prijatelj

Fr. Rački

U Djakovu 13 Rujna 1869.

3.

Štovani gospodine i prijatelju!

Mene je zapao poslije svoga iz Beča povratka neugodan zadatak, da u okolicu kadšto izletim nebi li pomogao raztrkane narodnjake pod kapu zpraviti. Tako sam bio prekjucher u Veleševcu itd. na želju nekijh rodoljuba, koji su mislili, da bi moja prisutnost mogla biti od koristi. Ovo vam spominjem, da se donjেকে izpričam, što vam nisam, kao što sam želio, izjavio svoje sažaljenje, što ste izgubili svoga otca. Mene je jedan prijatelj jednakom zgodom tiešio i rieče, što nisam više diete; čini mi se, da vi niste nikako diete, jer izgubiste roditelje, a u mene je bar još majka. Gle “dominus dedit, dominus absulit. Sit nomen eius benedictum.”⁸⁹

Upravo kada mi stiže malo prije vaše cienjeno pismo od 3 t. m. htjedoh vas upitati: želite li da vam mjesečni iznos od 93 for. pošaljem u Varaždin,

katedrale, a pomagao mu je njegov sin Ludwig. Prema: *Enciklopedija likovnih umjetnosti*, sv. 4., Jugoslavenski leksikografski zavod, Zagreb, 1966: 192.

⁸⁶ Andrija Medulić (oko 1500–1563) renesansni slikar, djelovao je u Veneciji.

⁸⁷ Vladislav Vežić (1823–1894), pravnik i prevoditelj. Surađivao je u *Nevenu i Vijencu*. Prema: *Znameniti...: 274*.

⁸⁸ Ladislav Gučetić bio je satiričar u Dubrovniku u 19. stoljeću.

⁸⁹ “Gospodin je dao, Gospodin je uzeo. Neka je blagoslovljeno ime njegovo.”

neznajuć kako ćete se dugo ondje baviti.⁹⁰ Sada vam taj iznos prilažem i po vašoj želji onamo šaljem.

Prijatelju! Nemislite, da je narodnoj stranci mučno, ako vas podupire; mi smo odlučili činiti, dokle god vam se stalno mjesto u našoj domovini nenadje. Svikoliki, s kojima o tom razgovarah, jednoglasno žele, da ostanete ovdje. Ono isto je meni Miklošić uztvrdio i upravo molio, da vas nepustimo u Rusiju.⁹¹ Budite dakle s te strane umireni. Ja mislim, da će vas akademija bez prigovora imenovati drugim tajnikom; prijatelj Daničić misli, da bi se takav predlog svakomu još prijatnijim učinio, kada bi se ona svota, koja je određena za riečnik (800 for. i prieko) uzela i ustanovila za plaću drugomu tajniku, te pridodala koja stotinica, te reklo, da se donjekle obustavlja ona rubrika a da se akademija nada da će tajnici raditi okô riečnika, itd; i ovako slična motivacija. Tim se nebi proračun akademije znatno alterirao. Što mislite vi o tom? prem sam ja za to, da vi budete tajnikom ovako ili onako; radi se samo o formi radi naših platiša; takovih u ostalom radi vaše osobe u nas ili nema ili je možebit samo jedan, dva.

Ja ću do skora u Djakovo; kišovito me vrieme smeta.

Nastojte kroz tamošnje narodnjake, da se odbori ustroje. Netreba čekati, što će se odavle zapovjedati. Agitacija treba da bude u periferiji. Nebi li tko prišao do Broza, k Jelačiću itd. Ovaj posljednji kaza mi prije nekoliko dana, da se u Zagorju javno mnjenje na bolje okreće – samo ne jedino kod čaše.

U toj nas nevolji tieši užasan primjer u osobi Louisa Bonapartea, koj je dolijao. On je strašno demoralizovao Francezku.⁹²

Izručite pozdrav čestitoj gospodji, cijeloj obitelji, bratu, prijateljem, imenito g. Veziću. Pozdrav od g. Daničića, moje nećakinje itd.

Vaš prijatelj

Fr. Rački

dne 5 rujna 1870.

⁹⁰ V. Jagić bio je u Varaždinu zbog očeva ukopa.

⁹¹ Jagić je 7. lipnja 1870. odlukom bana Levina Raucha otpušten iz službe. Da bi se Jagiću, koji je ostao bez sredstava za život, pomoglo, Akademija mu je htjela pomoći kao što Rački dalje opisuje. Izmail Ivanovič Sreznevskij savjetuje mu da dođe za sveučilišnoga profesora u Rusiju, a Baltazar Bogišić pak priprema teren na Sveučilištu u Odesi da Jagić dobije profesuru indoeuropske gramatike i sanskrta, što je i konačno ostvareno. Jagić je 27. veljače 1871. na Sveučilištu u Odesi izabran za profesora na katedri za poredbenu gramatiku indoeuropskih jezika. Više o tome: Damjanović 2006: 24–28.

⁹² Francusku je za Napoleona III. u bitkama kod Sedana i Metza porazio Otto von Bismarck.

4.

U Zagrebu 28 studeni 1871.

Vele štovani prijatelju!

Na vaše pismo iz Praga nisam vam odgovarao, jer nisam znao kamo. Poslije naše svečane sjednice bio sam otišao kući i tek jučer vratio se natrag i gdje mi prof. Zoričić predade vašu kartu sa nekoliko redaka i odkle doznajem, da ste u prijestolnici njemačkoj.⁹³

Wieseova djela još ne dobih; Friedländer valjda čeka dok nabavi i pošalje knjige, koje naručih za muzej i za biskupa Strosmajera. Nije sile, samo da dodje tečajem prosinca.

Prije svega imam vam prijaviti, da Bogišić nije primio odlomka iz rukopisa o bibliografiji, na ime “Bosna” i “nova Srbija”, o kojem ste vi zabilježili, da ste ga poslali u Odesu. Tiem je štampanje zapelo; a Bogišić se ljuti. Ja sam s dvijema predatnicima, koje nadjoh medju vašimi važnimi rukopisi, dao na pošti tražiti; ali do sada badava. Nije Bogišiću preostalo drugo, nego po drugi put poslati vaš članak “Bosna”, samo da se nastavi štampanje, što je i učinio, jer jučer dobih od njega pismo s člankom. On moli da se članak “nova Srbija” potraži. Da li biste li znali dati razjasnjenje?

Bogišić je imao neprilika s djaci, o kojih u ostalom nepiše ništa. To će mu položaj u Odesi valjda nepovoljnijim učiniti.

U našoj akademiji idu stvari po običaju. Daničić, komu smo u glavnoj skupštini povisili plaću na 1800 for. radi na rječniku; pravnik Zugčić dolazi od 11 - 12 sati prepisivati za nagradu.⁹⁴ Dne 1 prosinca seli se dvorana, a “nar. dom” dat ćemo iz nutra popraviti za ono 1700 for. koji su prištedjeni. Stvari vam poznate. Vlada je pristala uz zaključak skupštine dvoranske,⁹⁵ da se pokušstvo proti odredbi pravila predade društvu, koje si unajmilo stan u kući Gjure Jelačića.⁹⁶ Kada vladi nije stalo do koristi muzeja, kojemu bi pokušstvo bilo imalo pripasti, nije se ni akademija upustila u bezuspješnu borbu.

⁹³ U Berlinu.

⁹⁴ Honorarno.

⁹⁵ To je zgrada Narodnoga doma, danas Opatička 18. U toj zgradi bili su smješteni Narodni muzej, Gospodarsko društvo, Čitaonica i Kazino. U središnjoj tzv. “Ilirskoj dvorani” održavali su se politički skupovi i plesovi. Vidi: Maja Škiljan, *150 godina nacionalnog muzeja u Hrvatskoj*, u: Katalog izložbe, Museum 1846. – 1996., Zagreb, 1996.

⁹⁶ Đuro grof Jelačić Bužinski (1805–1901), brat bana Josipa Jelačića. Prema *Znameniti...*: 120.

Koli majušna vidjet će vam se naša kulturna nastojanja, kada jih prisposodite s orijaškim napredkom u Njemačkoj? Ali mi smo odsuđeni na radnju en miniature.

Poslije kako su u Beču pali od onoga uzleta s Česi u centralističku proju, sve je ugrezlo, čini mi se još dublje, u obično blato austrijsko-ugarsko. Sada neima faktično Austrije nego je “Magjarija”. Austrijska centralistička klika voli biti podčinjena komandi bahata Magjarina, nego li ravna umiljatu Slovenu. Mogli ste opaziti, da su u Pešti primili Lonjaja⁹⁷ pod moraš; on nije po čudi ni Andrasiju⁹⁸ ni Deáku.⁹⁹ Lonjaj bi htio pogoditi se s nar. strankom;¹⁰⁰ tako je bar izjavio pred biskupom u Beču i pred Hellenbachom.¹⁰¹ Misli ako stranka pristane, pozvati njezine pouzdanike u Peštu prije sabora na dogovore. To su naši Magjaroni donjušili, s toga htjedoše dati znak života skupštinom od 25 o. m. pod čeonictvom slavnoga Andrije. U prvi mah se zabuniše u Beču i Pešti; ali sada sami uvidjaju, da je to bila činovnička skupština s nekoliko velikaša. – Neizvodite iz ovih rieči, kano da gajim kakove nade za bližju budućnost; ja poznam Magjare, pa da se oni nedadu biti drugačiji nego li jesu. Ali ako ostanemo postojani dokopat ćemo se svojih prava.

Primate ovaj “mixtum compositum” iz našega literarnoga i političkoga života; znajući, da vas pitanja inostranstvu zanimaju. Meni će biti drago od vas čuti krupnijih viesti. Liepo pozdravljam u ime svoje i Fanike svu vašu obitelj.

Fr. Rački

5.

U Zagrebu 13 prosinca 1871

Vele štovani prijatelju!

Hvala vam iskrena, što se u daleku svietu sjetiste mojega imen – dana. Zahvaljujem se takodjer vašoj čestitoj supruzi.

Iz obiju vaših listova, koje mi poslaste iz njemačke prijestolnice, razabirem radosno, da zdravlje služi vam i vašoj obitelji. A da umijete vrieme za svoje

⁹⁷ Grof Lonyáy bio je predsjednik ugarske vlade, a poslije austrougarski ministar financija u Beču.

⁹⁸ Grof Julije Andrassy bio je tada predsjednik mađarske (ugarske) vlade.

⁹⁹ Ferenc Deák bio je vođa liberalne stranke nakon Andrassyja.

¹⁰⁰ Narodnom strankom.

¹⁰¹ Barun Lazar Hellenbach (1827–1887) bio je član Hrvatskoga sabora 1861, 1865, 1867. i 1868. Autor je brošure: *Die Fusion. Eine Skizze aus dem kroat. Parteileben* (Zagreb, 1866).

naučno usavršenje dobro upotriebiti,¹⁰² to uvidjam iz vašega lista, a tomu bih se i sam domislio. Svakako bit će vam ovo iskustvo od neizmjerne koristi, a dao bog, te ga do skora upravljali na korist svoje užje domovine. Vi dobro znate, da se moje misli nekreću samo medju Dravom i Adrijom, jer skoro nebi bilo vredno mučiti se za ovaj pedalj zemlje; ali ova se zemlja može pričuvati Slovinstvu, ako se dobro oboruža proti neprijateljem duševnim oružjem. S te strane i stoga razloga želim vas skoro vidjeti u našoj sredini u položaju primjerenom vašemu znanju.

Žalibože, to su puste želje, jer se ne može predvidjeti, kada će se izpuniti. Političko stanje naše prikovano je na jednom mjestu; ali to je sudbina ne samo naše domovine nego i ciele monarkije.

Misli se, da će se naš sabor 13. siečnja ipak sastati, prem se može gospodi Magjarom još negdje 10 t. m. drugo svidjeti. Mi se medju tim opet marljivo sastajemo u odborih, te radimo i dogovaramo se, kako najbolje umijemo.

Kako mi dr. Daničić kaže, vi mislite božićevati u Petrogradu. Dakle za koj dan iz Berlina. Kada biste bili dobre volje, tē opisali svoje opazke o Berlinu i njemačkom životu u obće, za “Obzor” ili za “Vienac”, občinstvo bi vam bilo veoma zahvalno. Od nove godine prelazi “Vienac” u štampanu dioničkoga društva. Onakav opis nebi bio sa vaše strane nečedan; jer njemački touriste, pače i učenjaci pišu o Hrvatskoj, kada ju željeznicom proputuju i nepoznavajući joj jezika. Ovo je želja mnogih nas, imenito Mrazovičeva etc, kojega se supruga liepo zahvaljuje na čestitki.

Molim vas, da u Petrogradu pozdravite gg. Sreznevskog, Lamanskoga¹⁰³ itd i Pipina,¹⁰⁴ novoga akademika, kojega poznavam iz Rima. Ne zaboravite sietiti Sreznevskoga da nam kod akademije izhodi, da nam šalje sve svoje spise i knjige. Uostalom držim se glede vas su. pisma: “mitte sapientem et nihil illi dixerit”.

U akademiji idu stvari po starom, osim ako ćete prozvati novosti, da nema stalnoga pisara, nego pravnik Zugčić dolazi svaki dan na dva sata. Sada se bar “nar. dom” iz nutra popravlja i poljepšava, u što ćemo potrošiti prištedjenih 1.200 for. Bit će do polovice veljača gotovo; onda se ak.¹⁰⁵ razdjel seli razi

¹⁰²Jagić je prije odlaska u Odesu dobio dopust za usavršavanje. Njegov je izbor bio Berlin gdje uči sanskrt kod Albrehta Webera. U Berlinu je boravio do siječnja 1872. Prema Damjanović 2006: 26.

¹⁰³Vladimir Ivanovič Lamanskij (1833–1914), ruski slavist, povjesničar i filolog.

¹⁰⁴Aleksandr Nikolajevič Pypin (1833–1904), jedan od najuglednijih ruskih povjesničara književnosti.

¹⁰⁵Arheologički razdjel JAZU.

zemlje.¹⁰⁶ Akademija će preći koncem mjeseca u prostorije I sprata. Dotle ipak dotjerasmo!

Iz listova prijatelja Bogišića razabirem, da si on poslije onoga događaja želi iz Odese, čim prije se čak iz Rusije. Našao se on paket; i sada se štampanje nastavlja.

Vaš predlog o razsudi Križanićevih djela rado prihvaćam; pošaljite čim prije.

Ako vam nebih pisao u Berlin, želim vam sretan put. Pozdrav od mene i Fanike milostivoj gospodji.

Vaš prijatelj Fr. Rački

6.

U Zagrebu 26 veljače 1872

Visoko poštovani prijatelju!

Vaše pismo iz ruske prijestolnice pročitah velikom ljubopitnosti. U mnogom vam obziru, dopustite mi reći, ne zavidjam; rado bi doći u one krugove, u kojih se vi sada krećete. Jedino studen bi drugim poklonio.

Što sam čitao i od drugih čuo, nalazim u vašem listu potvrđeno, da naime Rusija treba mnogo i vremena i napora dok se ojača, koliko joj treba za njezinu misiju. Ona će postati golema; samo se bojim, da će poput Vrazova Hrvata prekasno doći. Njemačka nam silesija na vratih i vrata, a dodje li jednom do Adrije kod Trsta, onda joj služi balkanski poluotok i Podunavlje. To bi valjalo propovjedati ruskim državnikom.

Rusko se novinstvo u novije doba nješto više zanima s pitanjem slovinskim u našoj monarkiji; ne ipak toliko, koliko bi valjalo. Ponešto smo i sami krivi, ako nas neizpričava to, što imademo kod kuće punih ruku posla. Mislim, da bi valjalo imati i nam dopisnike u Petrogradu i Moskvi i Rusom u Zagrebu i Biogradu. Bi li se to dalo izvesti? Popitajte se u tamošnjih krugovih. Ovdje bismo našli dopisnika (da kako u hrv. ili njem. jeziku) za tamošnje novine od upliva, n. p. Drž. učdvnosti ili "Golos" ili druge, koje bi nam se preporučile, ali valjalo bi naći i tamo za naše. Pradik je dva tri puta pisao u Südslav. Correspondenz.¹⁰⁷ Nebi li se s njim o tom porazgovarali?

¹⁰⁶U prizemlje.

¹⁰⁷Südslavische Correspondenz.

Sami se prijateljski nudite, da ste pripravni navezati savez medju akademijom i tamošnjim društvu itd. Primajući drage volje ovu ponudu, siećam vas dakle na to, o čemu smo se kadšto usmeno razgovarali.

rado bismo, da nam carska akademija šalje sve svoje publikacije.

nebi li mogli redovito dobivati “žurnal ministarstva narodnaga prosvještenija”?

dobro bi bilo, da nam rusko historijsko društvo šalje svoja djela na zamjenu.

u Petrogradu izlazi “Ruskaja starina” (nevskij prospekt d. nv. 30) i pisah uredničtvu negdje o novoj godini, da šalje taj časopis, na zamjenu ili uz predplatu, o kojoj neznam što iznosi; ali neima časopisa, a niti odgovora. Popitajte se, molim vas, vriedi li što taj časopis; i ako vriedi, koliko stoji, kojim li putem mogao bi se dobiti.

U obće, ako mislite, da bi bilo dobro po akademiju stupiti u savez s ovim ili s onim, nabaviti si ovo ili ono djelo – idite joj na ruku.

Za Gundulićev rukopis¹⁰⁸ mogu vam samo to kazati: da je, kako mi pisa i pripovjedi Chudzko, bio on u ruskuj Poljskoj u knjižnici kneza Čartoriskoga sve do burne 1830 god. Onda ga nestalo; Poljaci misle, da su ga Rusi uz ostale rukopise Čartoriskove knjižnice odneli u Petrograd. Drugo vam neznam ništa. Zar nema kataloga carska biblioteka?

Daničić dade pitati: siećate li se gdje je priepis Dimitrovićevih pjesama, koj ste poklonili akademiji? On ga ne može naći, nije li zametnut kod tolikih preseljivanja naše knjižnice.

“Nar. Dom” sada je tako iznutra popravljen, da bi ga jedva prepoznali. Akademija se preselila u gornji sprat, a razdjel arheologički prenest će se ovih dana razi zemlje.

Drugačije neima u našem životu velikih promjena, osim ako se glede privatnoga života u nj uvrsti nov kasino narodne stranke u I spratu štedioničke nove kuće, koj će se 1 ožujka otvoriti, a bit će veoma sjajan. Društvo “Dvorane” jest na umoru, od kada se izseli iz nar. doma, a sada će gotovo preminuti.

Novo promjene političke bit će vam iz listova poznate. Sada apsorbiraju sve naše pripreve za izbore, a nadamo se, da će izpasti za nas posvema povoljno, kako nam bar dolaze iz vana glasovi. U Zagrebu je duh posvema dobar. Molim vas, da najprije pozdravite svoju gospoju, onda ostale znance

¹⁰⁸Nije jasno o kojem se Gundulićevom rukopisu radi. Možda je riječ o epu *Osman*?

gg. Sreznevskoga i Lamanskoga, Hilferdinga,¹⁰⁹ Pipina itd. Sietite se svoga prijatelja.

Fr. Rački

7.

U Zagrebu 17 travnja 1872.

Visoko cienjeni prijatelju!

Ne ćete mi zamjeriti, što vam jedva danas odgovaram na vaše cienjeno pismo od 25. o. m. Mi oživimo sada u izbornoj groznici i sve sile upregnute su, da nam izbori čim sjajnije izpadnu. A koliko nam posla, domisliti ćete se sami, ako vam dodam, da sadanji izbori, glede agitacije i kortešacije, nalik su Rauchovim od 1867 god. Kano jaje jajetu. Neimade sredstva, koliko nepoštena i gnjusna koje vlada neupotrebljuje proti narodnoj stranci. Presija to jest najmanje – rastrgani su izborni kotari, osobito u zagrebačkoj i riečkoj županiji, da će izbornici njeki imati 9, 10 milja do birališta – novci se ne diele, nego sijaju itd. Narodna stranka, imajuć toli bezobzirne protivnike, a naprama njim skoro goloruka, mora biti još radenija i opreznija. Nadamo se ipak dobru uspjehu. Imenito gradjanstvo zagrebačko stoji da sada uz nas nepomično.

U to kolo zadjoh i jer srećom ili nesrećom – a sada mi plesali, na užtrb da kako književnoj radnji, koja u ostalom ostala bi bez ploda, ako ne odvratimo poraz na političkom polju.

Vaše viesti o slavenskoj uzajamnosti u Rusiji, nisu baš najradosnije. Žali-bože to se osjeća kod svih slavenskih naroda. Mali imadu dosta okapanja kod kuće, veliki misle da su sami sebi dovoljni.

Fran Mažuranić¹¹⁰ pročitao je knjigu “Rusija i Evropa” od Danilevskoga,¹¹¹ te mu veoma godi. On bi rado, a i drugi, doznali: prvo, nješto više o samom piscu; drugo, kako je njegova knjiga primljena u Rusiji? napokon, bi li se moglo

¹⁰⁹Aleksandr Fjodorovič Hilferding (1831–1872), ruski diplomat (1856. bio je konzul u Sarajevu), bavio se poviješću Hrvata, Srba i Bugara. Autor je knjiga: *Bosnija: putevija zamjetski*, Moskva, 1858; *Bosnija v načalje 1858. goda*, Moskva, 1858; *Bosnija, Hercegovina i stara Srbija*, Sankt Peterburg, 1859.

¹¹⁰Fran Mažuranić (1859– 1928), književnik, pisao je prozne tekstove. Prema: *Hrvatska književna enciklopedija*, sv. 3., 50 – 51.

¹¹¹Nikolaj Jakovljevič Danilevskij (1822–1885), ruski kritičar i publicist. Knjigu *Rusija i Evropa* objavio je 1869. godine. Vidi: Harrassowitz, 1958; 131–132.

dobiti više iztisaka i u koju cieniu? Mažuranić vas ovom prilikom pozdravlja. On je za čudo oživio i uz nas posvema pristao. Samo odavde nezaključujte, da će što god raditi i pisati. Umovati pol danu, liepo govoriti – i dalje ništa.

Čitao sam vaše pismo na Daničića i odande doznao, da nam šalžete više knjiga i da će nam petrogr.¹¹² akademija pošiljati u buduće svoja djela.

Kada se sastanete s gosp. Lamanskim liepo ga pozdravite i dodajte, da nismo mogli žali bože ništa sastaviti ovdje za moskovsku izložbu, samo Laj će nješta poslati. Uzrok nismo mi nego naše okolnosti. Upravo u taj čas, od godine dana, vodimo borbu za narodno biće te ne marimo ni vremena ni duševnoga mira za onaj posao. Uz borbu proti magjarštini ili bolje proti magjarsko-njemačkoj koaliciji tko da misli na izložbe? Žalibože, tako je.

Bio je prije nekoliko dana ovdje mladi pisac ruski i dvorni petrogr. univerziteta Courtanog¹¹³ ali samo na skok i otišao u Ljubljanu i Goricu, te će se poslije nekoliko mjeseci dulje ovdje baviti.

Ovih će dana izaći XVIII knj. “Rada”, u kojoj je i vaša obznana o djelih Križanića.¹¹⁴ Čitat ćete i moju obznanu u istraživanjih Makuševa¹¹⁵ i Drinova¹¹⁶ u Italiji, kojem sam prigodom odgovorio prvom na njegove nedostojne napadaje, pak i priobćio moje bilješke o rimskih knjižnicah i arkivih.¹¹⁷ Akademička radnja ide inače običnom kolotečinom i pristupaju po malo i mladje sile, pak se nude i inostrani književnici. _ Uredjivanje IV knjige pisam nastavlja Daničić, Kaznačiću poslasmo od davna 100 for. na račun.

Znati ćete, da je vaš mladji brat¹¹⁸ preuzeo uredjinjčtvo “pučkoga prijatelja” i da je ovaj pretvorio u politički tjednik. Djeluje dobro u Podravini. U Varaždinu stoje naše stvari veoma dobro; a nedavno je dobrim izborom i u županiji, ako pak nepodlegne varancijam. Imali bi znati, da sadanja vlada nije ništa posebnija od Rauchove.

Zar zbilja neima “Obzora” i “Südsl. Correspondenze” u Petrogradu?

¹¹²Petrogradska akademija.

¹¹³Jan Baudouin de Courtenay (1845–1929) lingvist i slavist.

¹¹⁴*Rad* JAZU 18(1872): 164–205.

¹¹⁵Vikentij Vasil’evič Makušev (1837–1883), bio je stručnjak za Balkan. U *Starinama* JAZU, knj. 30 (1902), 335–352, knj. 31(1905), 1–257 tiskan je njegov rad: *Isprave za odnošaj Dubrovnika prema Veneciji* (za tisak priredio Milan Šufflay).

¹¹⁶Marin Stepanović Drinov (1838– 1906) bio je profesor povijesti na Sveučilištu u Harkovu.

¹¹⁷*Rad* JAZU 18(1872): 205–258. Vidi: Harrassowitz, 1958.:157.

¹¹⁸Jagićev mladi brat je bio Ivan Nepomuk (1840– 1900), svećenik, župnik u župi sv. Šimuna u Markuševcu kraj Zagreba, a bavio se i politikom.

U ime moje i Faničino liepo pozdravite svoju čestitu gospodju i djecu. Često se svih vas sjećamo i žao nam razstanak. Pozdravite takodjer tamošnje znance, a vi budite zdrav.

Vaš prijatelj Fr. Rački

8.

U Zagrebu 28 lipnja 1872.

Vele poštovani prijatelju!

Oprostite, što vam jedva sada odgovaram za vaše pismo od 15. pr. m. Izborna borba bijaše ove godine toli žestoka, da sam i ja, prvi put u životu, prisiljen bio ići u Kotar na kortešaciju. To se je zbilom odmah poslije dolazka vašega pisma. A vrativši se imali smo dosta trke za saborske pripreve. Ovom bi prigodom zamolio vas da negledajmo na to, jedva li sledi odgovor na pismo, već da si posvema prijateljski dopisujemo – a jedva i možete pomisliti, kako rado primamo vaša pisma, ako i neodogovaraju glede Rusije našim nazorom a još manje našim željam.

O saboru neću da vam pišem, jer vas i onako moj suzastupnik, vaš brat pomnjivo izvješćuje, i pak glavno doznajete takodjer iz naših listova. Mogu vas ipak uvjeriti, da nam položaj u ni jednom saboru poslije izbora nebi tako težak. Lonjaj je skupljao većinu kroz viriliste,¹¹⁹ ali ta nam većina ne smeta, jer se i ona sama ćuti manjinom, pak nije konstantna većina, jer virilisti gledaju kako bi se izmakli čim prije. Da je nas u saboru samo 20 – 30 mjesto 50 i prieko, ostali bi u poziciji; ali sada se od nas očekuje, da nješto stvorimo. Gledanje kroz prste kod verifikacije bijaše uvjet saborovanja – većina se naša opirala, zahtievajuć i verifikaciju po zakonu, ali nitko nehtjede primiti na se odgovornosti za posljedice koje bi bile nastale iz nepopustljivosti. Tako nam dodje do compromisa, koj je nastojao osujetiti Rauch et confertus; ali podje za rukom prijevera srednje stranke, koju Prandau,¹²⁰ P. Horvat,¹²¹ Živković¹²²

¹¹⁹Virilist – član Sabora po položaju i rodu (pripadnici višega plemstva). Velikaši su imali pravo osobnoga dolaska u Sabor na poziv bana, a ne izbornim rezultatima. U Saboru su imali pojedinačno pravo glasa (*votum virile*) ili pravo glasa u ime neke grupe – stranke (*votum curiale*, odn. *curiatum*). Prema Bratoljub Klaić, *Rječnik stranih riječi*, Zagreb, 1978.

¹²⁰Barun Gustav Prandau (1807–1885), valpovački veleposjednik, političar.

¹²¹Petar Horvat bio je drugi potpredsjednik Hrvatskoga sabora 1872. godine.

¹²²Jovan Živković (1826–1902), političar i jedan od najistaknutijih Srba u banskoj Hrvatskoj toga doba.

etc. stvoriše. Sada ćemo glavnu akciju prenesti na reviziju nagode, radi koje očekuje se gr. Lonjaj ovamo. Odavde vidite da smo tek premostili tegobe do konstituovanja sabora, komu je Mažuranić opet predsjednikom. Bude li kakva uspjeha, to se neda predvidjeti. A bilo bi željeti, da ova nesretna zemlja jednom do reda dodje.

Ne biste li vi imali dobrote biti tumačem naših želja kod komiteta radi Danilevskoga djela?¹²³

Ja mislim, da bi se nakana g. Sreznjevskoga mogla prihvatiti, samo neka bi izvolio akademiji poslati svoju radnju, a kojoj se pretpostavlja, da nije u Rusiji štampana.

Za IV knjigu “Starina” imade već gradje i ja sam predao dva spomenika.¹²⁴ Ako što predate, za što vas molim, doći će u V knjigu t. j. na godinu.¹²⁵

Odzdrav g. Galauzova koj bi nas veoma obvezao, kada bi nam poslao kakav spomenik za bugarsku poviest, kojih kako čujem, imade dosta. Kod prve prigode sjetit ću se vašega predloga glede njegove osobe.

Vi ste sada u sred svetkovine. Da nije to, već bi, proti dosadanjim načelom vašimi pisati u časopise i dnevnike, umolio bih vas, da nam opišete svečanost na uspomenu 200 godišnju Petra V.¹²⁶ i moskovsku politehničku izložbu. Ne bi li se ipak odlučili, bud u “Obzoru”, bud u “Viencu”?

Pokrovitelj¹²⁷ nam pokloni prekrasnu sliku svoju. Sada smo se uredili pristojno, nabavili za prostorije pokućstvo itd. Biskup odluči poslati ovamo sve svoje slike, čim se prostor dobije; a on bi osnovao zbirku najglasovitijih bakroreza, koju misli takodjer ostaviti akademiji.

Pripoveda mi vaš brat, da ćete do skora u Moskvu, a odande u Odesu. Nadam se da ćete mi pisati bar iz Moskve; ovdje pozdravite A. Popova,¹²⁸ Bodjanskoga¹²⁹ i druge. Što je u pitanju o premještanju univerziteta odeskoga u Sevastopol? _ Primite srdačan pozdrav, vi, gospodja i ciela obitelj od mene i Fanike. Vaš Fr. Rački

¹²³Vidi bilj. 112.

¹²⁴*Starine JAZU* 4(1872), 119–129, 155–200.

¹²⁵*Starine JAZU* 5(1873), 69–108.

¹²⁶Petra Velikoga (1672–1725).

¹²⁷Pokrovitelj je bio Josip Juraj Strossmayer.

¹²⁸Nil Aleksandrovič Popov (1833–1891), povjesničar, slavist, profesor na sveučilištu u Moskvi. Uz ostalo autor je rada *Pravoslavnaja cerkov v Dalmaciji* (1873).

¹²⁹Osyb Bodjans'kyj (1808–1877), ukrajinski slavist, povjesničar i etnograf. Bio je profesor na Sveučilištu u Moskvi. Vidi: Harrassowitz 1958: 65–66.

9.

U Zagrebu 1 veljače 1873.

Visoko poštovani gospodine!

Od dana spremam se, da vam pišem. Ne znadem, je da li primiste moje pismo, koje vam odpravih u Odesu negdje u listopadu, jer ne dobih odgovora od vas.. Razlog tomu tražim u vašoj bolesti, koja vas ugrabila bila malo iza toga i iz koje, hvala bogu, izadjoste sretno. Mi smo bili ovdje u velikom strahu, jer je typhus veoma opasan, a u Rusiji ne šteti ni carske obitelji. Opet vas snašla druga nesreća, smrt na ime prvorodjenice vaše. Primite sažaljenje moje vi i vaša čestita supruga. Bijaše umno djevojče, dobra Jelkica; ali umjet ćete preboljeti i ovu nevolju. Kano svećenik sjećam vas na Jobove rieči: Bog daje, bog oduze.

Žao mi je, što vam i obitelji, reći bi, ne prija podneblje u Rusiji. Drugo dalo bi se kada tada i kako tako savladati.

Prem sam bio odlučio najprije prof. Zoričića¹³⁰ pustiti u vatru pak onda stupiti pred vas: no ipak nemogu odoljeti svojem srcu, a da vam ne potaknem pisanje, koje vam imao Zoričić staviti na srdce, pak i neuspeo.

Naš Daničić odlazi kako znate, u Beograd. Kriva je tomu majka, koja čezne za Beogradom. Daničić je stavljao na srbsku vladu, kako mi kazao i priobćio cielu pripovietku kakovih uvjeta da se nadao, da će ga odbiti, čim bi majci zadovoljio a opet sam ovdje ostao. Gle u Beogradu pristaše na sva tri uvjeta; i on ne može više poreći.

Meni a i svim nam je žao što Gjuro odlazi; ali sada ne može se pomoći. Svi u taj par kliču: gubitak taj bi se prigorio, kada bi se dr. Jagić htio vratiti i preuzeti tajništvo. Ovdje bi vaš povratak veliko veselje, a tim budete uvjereni, prozivao. A to je, što vas dadoh upitati kroz prof. P. Zoričića.

Znadem, da imade i vaše strane dosta prigovora. Materijalni položaj kano tajnika, koj imade sada 1000 for. na godinu, nije takav, kakav je profesora odeskoga univerziteta, koj, čini mi se, imade 3000 rub.¹³¹ prem je kako čujem u Odesi živež razmjerno mnogo skuplji. A ni čin tajnika, nije kano onaj i

¹³⁰Petar Zoričić (1816–1877), profesor. U Zagrebu je otvorio privatnu školu (1846) te je bio učitelj u realnoj gimnaziji u Zagrebu. Pisao je u *Gospodarskom kalendaru* i *Gospodarskom listu*. Također je napisao *Čitanku* i *Zemljopis za 3. razred realne gimnazije*. Prema *Znameniti...*: 292.

¹³¹Rubalja.

profesora. Pošto sada sviet mnogo govori o položaju ovakovu i onakovu, o dietenklasnih, o presiah itd. s te strane da kako ne ima prispodobе.

Kada biste mogli “položaj” svladati, onda kod vas kano razborita muža i patriote, lasno bi bilo svladati druge skrupule n. p. što će reći u Rusiji, što kad na o toli brza povratku? Ali prvi dio nebi bio tako težak, ako inače niste primili obveza naprama ruskoj vladi – tà lasno vam je navesti valjan razlog za što se vraćate u domovinu – pogledajte na bolesti i smrt u obitelji itd. Onaj drugi diel, ako bi se gdje i očitovao, zaniemit će pred radosti u cijeloj domovini, koja bi se pokazala s vaša povratka.

Ako biste se odlučili na taj korak, ostalo bi sledilo lasno i po sebi. Vi ste mlad pak možete reći: “wir können warten” još koje godine. Prem u nas ide dosta šareno, ipak nitko ne sumnja, da pitanje ob otvorenju sveučilišta jest pitanje kratka vremena,¹³² a tada će vas moliti da primete stolicu. I kano profesor mogli biste pridržati tajništvo kod akademije; a tada bi vam i materijalna pozicija bila ne gorja od one koja vas u Rusiji čeka.

Ja sam držao za dužnost i naprama akademije i naprama vašoj osobi ovo vam primjetiti; držim pako za suvišno obširnije nije o tom pisati. Vi sada radite kako znate; ako odbijete, ostat ćemo prijatelji kano do sada; ako primite, skakat ću od radosti. A mislim da mi nećete zamjeriti, što vam potakoh ovo pitanje.¹³³

U ostalom Daničić odlazi tek u lipnju, a počet će predavanja na godinu školsku.

Drugi put o drugom. Sada vas još molim, da u ime moje, Fanike i moje stare majke, koja je ove zime ovdje, pozdravite čestitu gospodju.

Vaš iskreni prijatelj

Fr. Rački

Pisma prepisao, uvodni tekst napisao i bilješke broj: 1, 2, 5, 6, 14, 15, 26–29, 31, 32, 34–54, 59, 60, 70–74, 77, 80–86, 88, 93, 96–101, 109, 111, 120–123, 131 dodao Marko Vukičević, a pisma kolacionirao i bilješke broj: 3, 4, 7–13, 16–25, 30, 33, 55, 57, 61, 63–69, 76, 87, 89–92, 102–105, 110, 112, 114–119, 125, 126, 129, 130, 133, 134 dodao Alojz Jembrih.

¹³²Sveučilište u Zagrebu otvoreno je 19. listopada 1874. godine.

¹³³Jagić se nije vratio u Zagreb već je nastavio sa seljenjem: iz Odese u Berlin, iz Berlina u Petrograd i napokon u Beč, gdje je 1908. umirovljen kao sveučilišni profesor i dvorski savjetnik.

Literatura:

- Antoljak, Stjepan. 2006. *Hrvatska historiografija*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Cepelić, Milko. 1900–1904. *Josip Juraj Strossmayer, biskup bosansko-djakovački i srijemski god. 1850–1900: posvećuje mu svećenstvo i stado prigodom njegove petdestetgodišnjice biskupovanja u Djakovu 8. rujna 1900*. Zagreb: Tisak Dioničke tiskare.
- Damjanović, Stjepan. 2006. *Opširnost bez površnosti*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Enciklopedija likovnih umjetnosti*. 1959–1966. Zagreb: Leksikografski zavod FNRJ.
- Gašparović, Ljerka. 1984. Kronologija i bibliografija. U: *Sto godina Strossmayerove galerije: 1884–1984: izložba u povodu stote obljetnice otvorenja Strossmayerove galerije starih majstora Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*. Vinko Zlamalik, ur. Zagreb: MTM – Naša djeca.
- Gross, Mirjana. 1979. O ideološkom sustavu Franje Račkog. *Zbornik Zavoda za povijesne znanosti Istraživačkog centra JAZU* 9: 5–33.
- Gulin, Ante. 1979. Bibliografija radova Franje Račkoga i bibliografija o njemu. *Zbornik Zavoda za povijesne znanosti JAZU* 9: 275–373.
- Harrassowitz, Otto. 1958. *Kleine slavische biografie*. Wiesbaden: s. e.
- Horvat, Josip. 1989. *Politička povijest Hrvatske*. I. dio. Zagreb: August Cesarec.
- Hrvatska književna enciklopedija*. 2010–2012. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža.
- Hrvatski biografski leksikon* sv. 3., Leksikografski zavod “Miroslav Krleža”, Zagreb, 1993.
- Jembrih, Alojz. 2002. Ivan Milčetić o kajkavštini. U: *Zbornik o Ivanu Milčetiću*. Tihomil Maštrović, ur. Zagreb: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu.
- Jembrih, Alojz. 2006. Ivan Kukuljević u svjetlu svojih pisama Vatroslavu Jagiću. *Gazophylacium* XI(1–2): 13–43.
- Košćak, Vladimir. 1990. *Josip Juraj Strossmayer političar i mecena*. Osijek: Revija. Izdavački centar Otvorenog sveučilišta.
- Kupelwieser, Paul. 2005. *Brioni: Aus den Erinnerungen eines alten Österreichers. Iz sjećanja starog Austrijanca*. Pula: Amforapress.
- Markus, Tomislav. 1995. Četiri pisma Franje Račkog Ivanu Mažuraniću 1863–1874. *Časopis za suvremenu povijest* 27(2): 347–359.
- Padovan, Ivo (ur.) 1995. Hrvatski rodoljub Josip Juraj Strossmayer. Oglledi HAZU, Obljetničke spomenice HAZU, knj. 7. Zagreb: HAZU.
- Požar, Hrvoje (ur.). 125 godina djelovanja Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti 1866 – 1991. Zagreb: JAZU.

- Pederin, Ivan. 2008. Pisma Franje Račkoga u Prag. Pisma Franje Račkoga Františku Palackom, Josefu Jirečku i Aloisu Vojtěhu Šemberi. *Croatica et slavica Iadertina* 4(4): 347–379.
- Sirotković, Jakov. 1984. Stotinu godina Strossmayerove akademije. U: *Sto godina Strossmayerove galerije: 1884–1984: izložba u povodu stote obljetnice otvorenja Strossmayerove galerije starih majstora Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*. Vinko Zlamalik, ur. Zagreb: MTM – Naša djeca.
- Smičiklas, Tade. 1888. Misli i djela biskupa Strossmayera. *Rad JAZU* 39: 210–224.
- Smičiklas, Tade. 1895. *Život i djelo Dra. Franje Račkoga*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Smičiklas, Tade. 1906. *Nacrt života i djela biskupa J. J. Strossmayera i izabrani njegovi spisi: govori, rasprave i okružnice* (napisao i sabrao Tade Smičiklas). Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Strossmayer, Josip Juraj. 1929. *Govori, predstavke, prosvjedi*. (Iz službenih izvještaja preveo i bilješkama popratio Andrija Spiletak). Zagreb: Hrvatska bogoslovna akademija.
- Szabo, Agneza. 1988. *Središnje institucije hrvatske u Zagrebu 1860–1873*. II. sv. Zagreb: Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.
- Szabo, Agneza. 2005. Civilna Hrvatska i Slavonija do Austro-ugarske nagodbe. U: Valentić, Mirko; Čoralić, Lovorka (ur.). *Povijest Hrvata. Druga knjiga. Od kraja 15. stoljeća do kraja Prvoga svjetskog rata*. Zagreb: Školska knjiga.
- Šabić, Marijan. 2010. Pisma Franje Račkog u Prag. Bohemističke i slovakističke dopune. *Croatica et Slavica Iadertina* 6(6): 195–215.
- Zbornik o Vatroslavu Jagiću, književnom povjesničaru, kritičaru i filologu. Zbornik radova s međunarodnoga znanstvenog skupa, Beč 1. listopada 2005, Varaždin, 13–15. listopada 2005*. Tihomil Maštrović, ur. Zagreb: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu.
- Zlamalik, Vinko. 1984. Donacija Josipa Jurja Strossmayera. U: *Sto godina Strossmayerove galerije: 1884–1984: izložba u povodu stote obljetnice otvorenja Strossmayerove galerije starih majstora Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*. Vinko Zlamalik, ur. Zagreb: MTM – Naša djeca.
- Znameniti i zaslužni Hrvati te pomena vrijedna lica u hrvatskoj povijesti od 925–1925. Sa pregledom povijesti Hrvatske, Bosne i Istre, hrvatske književnosti i razvitka hrvatskog jezika, te hrv. vladara, hercega, banova i biskupa, kao uvodom. Sa 9 zasebnih slika, te 421. slikom u tekstu. Prigodom proslave 1000-godišnjice hrvatskog kraljevstva*. 1990. Zagreb: August Cesarec (pretisak).
- Zvonar, Ivica. 2007. Pisma Franje Račkog upućena Ivanu Kostrenčiću u razdoblju od 1868. do 1875. *Zbornik Osjeka za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* 25: 203–224.
- www.noviweb.hazu.hr:8080/osnutak_akademije (pristupljeno 23. 8. 2011)